

V Ljubljani, dné 1. vel. srpana 1896.

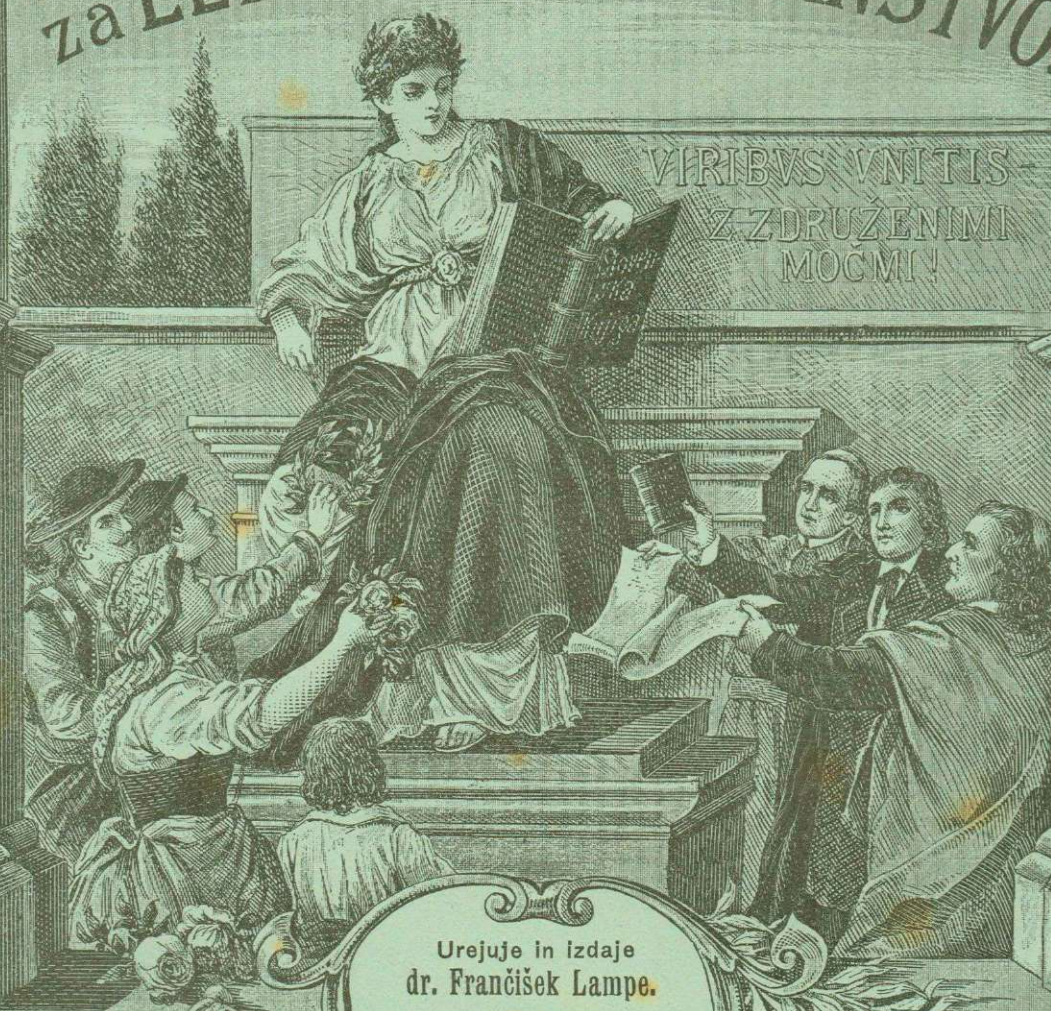
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
15.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOČMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 15. zvezka.

	Stran
1. Trenutki hudi. Zložil <i>Anton Medved</i>	449
2. Miruj srcé! Zložil <i>Anton Medved</i>	449
3. Pogreb nedolžnega otroka. Zložil <i>F. S. Finžgar</i>	449
4. Najmlajši mojster. (Povest iz l. 1608.) Spisal <i>Velimir</i> . (Dalje.)	450
5. Materina obljuba. (Povest.) Spisal <i>Dobrávec</i> . (Dalje.)	454
6. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i> . (Dalje.)	460
7. Vrnitev. Zložil <i>Gojko</i>	466
8. Ptuj. (Krajepisno-zgodovinska črtica.) Spisal o. <i>H. Šalamun</i> . (Dalje.)	467
9. Dr. Vatroslav Oblak. Spisal <i>Fr. S. Lekše</i>	474
10. Solčna gorkota in nje vzrok. Spisal dr. <i>Simon Šubic</i> . (Konec.)	475
11. Izprehod na Notranjsko. Spisal dr. <i>Fr. L.</i> (Dalje.)	478
12. Razne stvari	480
<i>Naše slike. — Zvezdoslovni koledar za mesec vel. srpan.</i>	
Na platnicah: <i>Socijalni pomenki</i> . (Dalje.)	

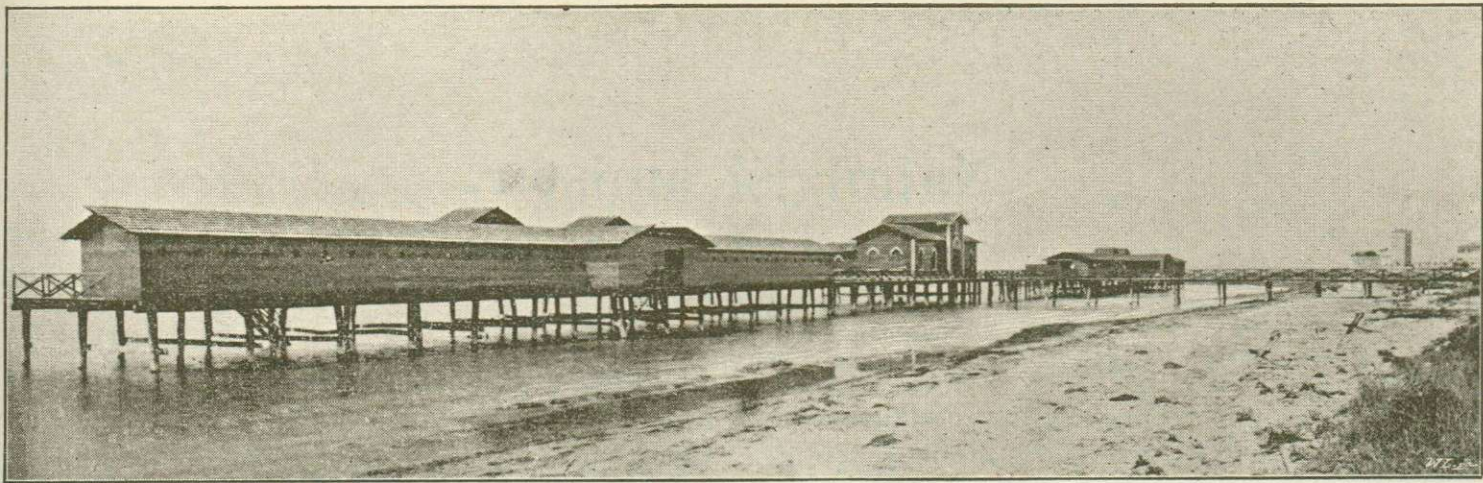
Slike.

1. Kopališče na Gradežu	449
2. Herminija — pastirica. (Slikal <i>P. F. Mola</i> .)	456, 457
3. Ptuj od večerne strani. <i>J. Winkler</i> v Ptuj	472
4. Notranjščina vipavske cerkve. <i>H. Dejak</i>	478
5. Šola v Vipavi. <i>H. Dejak</i>	479
6. Župnišče v Vipavi. <i>H. Dejak</i>	479

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Kopališče na Gradežu.

Trenutki hudi.

Trenutki hudi — kdo je še uživa,
Ko luč življenja se nam v dalji skriva,
Ko v strahu vrtoglavem jeca duh,
Teló drhtí, kot list na veji suh.

Minulega življenja vse trenutke,
Vsa pota, dela, misli in občutke,
Vso slast popito, vsega prizor ves
Pred dušo vodi gostosôlzen kës.

Vse zremo, kakor skozi jasno steklo.
Preteklo je, da bi nas večno pëklo.
Pozabimo veselje v kratkih dneh,
Da tem jasneje vidimo svoj greh.

Tedaj se nam nagiblje trudna glava,
In glas slaboten nam iz prsij plava:
„Si iniquitates observaveris,
Quis sustinebit, Domine — o quis?“

Anton Medved.

Miruj srcé!

Miruj srcé!

Na nebu, glej, že solnce vstaja
In zlati svoj razliva zor,
V demántni rosi cvetje vshaja,
Po drevji poje ptičev zbor.
O vse zaté.

Da temni bi spomini tvoji
Izginili kot temna noč,
Da bi te v trdem dušnem boji
Objela upov sladka moč.

Miruj srcé!

Za jutrom jutro se prizarja,
In noč vrsti se za nočjó;
Po gromu silnega viharja
Posmeje čisto se nebó.

O vse zaté!

Da bi potrto od nesreče,
Da bi prevzeto od slasti
Vzljubilo Njega koprneče,
Ki jutro pije brez noči!

Miruj srcé!

Anton Medved.

Pogreb nedolžnega otroka.

Pomladi rosno jutro bilo,
Ko je na hribu zazvonilo.
Mrličku so zvonovi peli,
Mrtvaški — a vendar veseli. —

Duhovnik gré pred krsto belo,
V kateri cvetko ovenelo,
Pred kratkim čvrsto še in živo,
Vsadit nesó na božjo njivo.

Za krsto sestrice in brati
In oče gre in blede mati,
Katerim naglo smrt nemila
Ljubkó je dete pokosila.

Srečujejo pogrebcev vrsto
In z venci obloženo krsto
Usehlih mož obrazi blede —
Od dela strujeni pogledi.

Teh mož oči se ne solzijo,
Ne, suhe jasno govorijo,
Da bridko, bridko je živeti,
Komur je noč in dan trpeti.

Zato si srečna, cvetka mala,
Ker zgodaj v grob si pot izbrala:
Saj večje sreče ni na sveti,
Kot v cvetu angelskem umreti.

F. S. Finžgar.

Najmlajši mojster.

(Povest iz leta 1608. — Spisal Velimir.)

(Dalje.)

XII.

Tramterica je drugo jutro oddala škofij-skemu komisarju luteranske podobe in knjige. Pekarski učenec jih je odpeljal s komisarjem v škofijo, kjer so bile kmalu potem uničene.

Popoldne pa je res dobil predsednik črevljarske zadruga, oče Adam Weiss, od škofijstva vrnjeno prošnjo z odgovorom v tem zmislu, da ni zadostnega vzroka za izpregled zakonskega zadržka.

Kakor besen vol poskoči po koncu in vrže škofovo pismo ob tla, da se je rdeči pečat razdrobil na koščke. Divjal je po sobi, da sta ženski preleteli gledat, kaj počenja. Na tleh ležeče pismo pa jima je takoj povedalo, kaj je vzrok očetovi jezi.

„Mama, jaz pojdem v Velesalo k belim nunam“, zaječi Anica ter se oklene materinega vratu.

„Ne žaluj, ljuba moja Anica! Bog je pravičen in morda je to le poskušnja, s katero nas je obiskal.“

„Kaj poskušnja?“ vtakne se vmes oče Weiss, ki se mu je pri pogledu na ženski jeza nekoliko polegla. „Ne rečem, da bi škof ne bil pameten mož, toda zdi se mi, da je zadaj skrivna roka. Toda jaz mu bom že pokazal, kdor je že!“

„Ne vznemirjaj se preveč, ljubi moj Adam! Potolaži se in glej, da te tvoja razburjenost ne potegne na krivo pot.“

„Kaj? Še danes skličem zadrugo, še danes in takoj odpošljemo na magistrat tisto prošnjo, ki že dolgo časa leži na moji polici.“

„Oh, ne jezite se, dragi oče, nad Žlebnikom! Saj on je nedolžen. Ako škofijstvo ne odpravi zadržka, kaj hoče on za to?“

„E, beži, beži! Nič boljši ni, kakor drugi. Zakaj pa se je začetkom tako branil tebe v zakon vzeti? In tudi ni imel še nikoli zate prijazne besede. Govori se pa že po vsem mestu, da se je zaročil s tisto malovredno Tramterico.“

Ženski sta molčali. Oče Weiss pa je vzel akte s police, ogrnil plašč, pokrnil se ter šel od doma.

Drugi dan je črevljarska zadruga odposlala že davno pripravljeno pritožbo na mestni magistrat.

A tudi Tramterici se ni godilo nič boljše. Pekarski pomočnik Mihajlo Deutsch je obredel vse mojstre ter napovedal mnogo, mnogo o pekarici svoji, še več pa o mojstru Žlebniku.

Toda pekarska zadruga je pokazala ugodnejše nazore o ženitvah kakor črevljarska. Pač so sklenili pekarsko vdovo pokarati zaradi njenega vedenja ter ji naročiti, da ne jemlje časti zadrugi, v katero je zapisana. Spominjali so jo na hvaležnost do njenega pomočnika Mihajla Deutscha, povzdigovali njegove kreposti, toda niso ji naložili pod kaznijo izključenja, da mora vzeti v zakon svojega prvega pomočnika. Pač pa so ji ukazali, da se čim najprej more poroči, drugače bodo morali ostro postopati proti njej, in utegne se ji zgoditi, da pride ob zadrugstvo in ob meščanstvo.

Matija Žlebnik je hladno pričakoval magistratove rešitve. Že davno je imel tudi on pripravljeno pisano obrambo. Toda ni mu bilo treba pismeno odgovarjati magistratu. Mestni očetje so ga poklicali na rotovž, in sodnik Amšelj mu je prečital zatožbo črevljarske zadruga.

Ne bomo ponavljali, kako se je zagovarjal najmlajši mojster pred mestnim zborom. Saj smo že slišali pri seji črevljarske zadruga, kako se je branil in posebno novega stvarnega ni povedal. Njegovo govorniško spretnost in obilico pesniških podob pa smo imeli že priliko spoznavati pri Tramteričini obravnavi.

Čitateljem le povemo, da je bil magistrat milejše sodbe in slobodnejšega mišljenja nasproti svetovalcu Žlebniku. Določilo se je, naj ostane zadrugan še nadalje, a če se ne bo spodobno vedel nasproti črevljarski zadrugi ter poslušal njenih pravil, tedaj naj izgubi ne samo zadrugne, ampak tudi meščanske pravice. Zaradi nedostojnega vedenja pa mora biti zaprt osem dni v vicedomskem stolpu.

Kakor bi z vodo polil mladega mojstra, tako se je stresel, začuvši izrečeno razsodbo. A tudi oče Adam Weiss in njegovi prijatelji niso bili zadovoljni s sodnikovo določbo. Niti dozdevalo se jim ni, da bi Žlebnik ne izgubil vsaj zadrugne pravice. Oče Weiss pri tisti seji magistratovi ni bil navzoč, ker je bil sam zapleten v Žlebnikove homatije. Pač pa je povedal županu Janezu Soncu, kak ptiček je Matija Žlebnik. Povedal mu je na uho, da se ženi pri vdovi druge zadruga, da sta škofov brat in kapelan vplivala na škofa radi ženitve z njegovo hčerjo, da pekarska zadruga ne privoli Tramterici v Žlebnikovo ženitev, in še marsikaj drugega, nekaj resničnega, največ pa povečanega in tudi nerresničnega. Župan ga je poslušal, toda ukrenil

je po svoje. Bil je precëj slobodoljuben in iz svoje izkušnje je vedel, da tako daleč ne sme segati v pravice človeškega srca, kakor je želel oče Weiss.

Žlebniku se niti sanjalo ni, da bi tudi on moral v stolpu prebiti svojo kazen. Dasi je bil potrpežljiv in vaje mnogo prenesti, toda zaprt biti — to ga je hudo zbolelo.

S povešeno glavo je šel proti domu in namerjal najprej pritožiti se vicedomu proti magistratu obsodbi. Toda kmalu se je premislil. Zakaj vedel je dobro, ako nastopi proti mestnim očetom, nadejati se mu ni dobre bodočnosti. Vrh tega se je bližal sv. Jakop in takrat se je vršila „mutacija“, t. j. nova volitev mestnih svetovalcev. Utegne se mu radi njegovega nastopa proti magistratu podreti njegova skrivna nakana, katero je hotel vprizoriti o sv. Jakopu. Zato je ukrenil potrpeti in izpiti tudi ta kelih trpljenja za svojo — Suzanko.

Še tisti večer je pozdravil vicedomskega vratarja, ki se ga je silno obveselil.

„No, no, gospod mojster Matija! Kaj tudi tako modri glavici, kakor je vaša, niso prizanegli mestni očetje?“

„E, bodi tiho in ná-a! Prinesi majoliko Cividatorkinega štajerca, da nama prej čas mine.“

„Ne bojte se, mojster Matija! Pri meni vam ne bo dolg čas! Še žensko bitje nama bo streglo“, odgovori veseli vratar ter menca beli tolarček v umazani roki.

„Kaj imaš Špelico že doma?“ popraša ga jetnik.

„Doma, doma, mojster Matija! I, saj veste, ta-le tam onkraj vrat užene vse očete hitro v kozji rog. On ima moč in oblast! Hi, hi, hi!“ nasmeje se vratar, pokazavši na vicedomsko poslopje. Toda zazdelo se mu je takoj, da je bil malo preveč odkritosrčen. Zato hitro pristavi:

„Vam bom že več povedal, ko se nama beseda priveže in jezik namaže. Špelica, hej!“

Iz vratarjeve sobe pokuša stričnica, katero pošljeta po vino.

Vratar pa je odpeljal jetnika po stopnicah v zgornje nadstropje, kjer je bila ječa za „poštene meščane, ki so se v malih rečeh zaleteli in zato ne morejo veljati kot malefične osebe“, kakor pravi Valvasor.

V teh zaporih ni bilo tako hudo, kakor bi si kdo mislil. Slobodno so se gibal častni jetniki in za malo dobre pijačice si je dal mestni paznik marsikdaj zatisniti jedno ali pa še obe očesi. Obiskovali so jih znanci in sorodniki, in sploh je bilo življenje zaprtih meščanov, ki niso bile malefične osebe, jako patrijarhalčno in semtertje romantično.

Ta dan ni bilo v stolpu nobenega drugega „poštenega“ jetnika. Zato se je vicedomski vratar prosto gibal v svojem vedenju in v svojih besedah.

„Pomagalo je, gospod Matija, da sem se zglasil pri vicedomu. Vi ne veste, kako prijazen gospod je to! Menil sem, da sva že bratovščino pila. Tako ljubeznivo se je vèdel proti meni. Kaj, ko bi se šele vi oglasili pri njem! Kar objel bi vas.“

„In kam sedaj pošlješ svojo Špelico?“ povpraša jetnik zgovornega starca. Zrak v ječi mu je napolnil srce z žalnimi mislimi.

„Tje k Vodopivcu bi jo radi“, odgovori vratar. „Kaj mislite, ali bi jo dal ali ne?“

„Kaj pa Grabnarjev sin? Ali še gleda za njo?“

„O, še, še. Toda stari mu je začel nekaj braniti. Saj veste, tista neumna sodba mestnih očetov, da je Špelica morala trg pometati, usedla se mu je tako v srce. Ljudje so še tako ne-spametni, da na take reči še kaj držé.“

„Ne daj je k Vodopivcu! Vzel jo bom jaz za dekle.“

„Bog vam povrni, mojster Matija! Vi ste možak, da ga je treba iskati. Aha, Špelica že stopa po stopnicah.“

„Le kar sam ga pij, Košica! Jaz bi rad sam ostal nocoj. Če me pa pride kdo obiskat, že veš, kako!“

„Ne bojte se, gospod mojster! Vse se zgodi, kakor želite.“

„A Špelici ne pravi, da jo jaz mislim vzeti v svojo hišo.“

„Brez skrbi bodite. Lahko noč!“

Vratar je hitel naproti svoji stričnici, mojster Matija pa je ogledoval svoj novi dom.

Nizka vrata z nizkim stropom so najprvo zapazile njegove oči. Umazane stene so bile prazne, le tam v kotu je viselo sv. razpelo. Ob steni je ležalo nekaj ovsene slame na tleh in proti Ljubljani je gledalo z železnimi križi prepreženo okence.

Mesec je svetil skozi okno in Ljubljana je počasi gonila svoje valove. Tu pa tam je plaval kak čolniček mimo stolpa, onstran vode pa so čepele hiše velikega trga. Žlebnik je precëj časa zrl skozi okno, naposled pa stegnil svoje ude po ovseni slami.

Tiho je bilo, le zamolkli glasovi spodnjih jetnikov so motili nočno tišino. Tam doli namreč pod zemljo je bilo vse drugačno življenje. Po tridesetih stopnicah se je prišlo v ječo, kjer ni bilo nič svežega zraka, nič blagodejne svetlobe. Ječa je bila nizka, da se je jetnik komaj mogel skloniti. Okna so bila zunaj samo poldrugi črevelj visoka in šest palcev široka, znotraj pa so bila nekoliko razširjena, da pač ni mogel izprijeti zrak iz ječe in ne sveži zrak v ječo.

Zaduhlo je bilo, da so jetniki komaj sopli. Tesen je bil prostor, da so jetniki noge na stopnice moleli, kadar so legli. Peči ni bilo in jetniki, ki so že dalje časa tičali v tej luknji, bili so živi mrlič.

Žlebniku je bila znana ta podzemeljska ječa, in otožne misli so se ga polotile, ko je poslušal ječanje zaprtih jetnikov. Dasi se njemu ni godilo ravno hudo, vendar ga je to prenočevanje presunilo, in dolgo ni mogel zatisniti očesa. Premišljeval je mnogo in takoj drugi dan se je hotel prepričati, kakšni ljudje tiče v smradljivi ječi. Naposled pa mu pride na misel njegova nevesta. Tudi ona je poprej sedela v rotovškem stolpu, kakor sedaj on, a ona je tičala v zaporu radi umora, on pa radi tako malenkostne stvari — za dva beliča, katera je hotel prihraniti črevljarski zadrugi. Mestna pravica in zadruška ostrost mu je delala v mislih podobo za podobo, dokler ni prešlo njegovo čuvanje v trdno spanje.

Ni več slišal, ko je nočni čuvaj Grabnar pripel najstojte uro pred vicedomsko vrata ter poprašal Luko Košico, ali mojster Žlebnik počiva na slami v vicedomskem stolpu?

Žlebnik je spal trdno kakor na mehki pernici. Nerazvajan in dobrovesten človek najde povsodi svoj mir in počitek — tudi v zaduhlem zaporu.

XIII.

Žarki vshajajočega solnca so se vsuli skozi mrežasto okence vicedomskega stolpa, ko se je Matija Žlebnik prebudil na svojem slamnatem počivališču. V solnčni svetlobi se je sukal prah, ki se je dvigal iz nepometenih tal, in jetnik si je mël zaspane oči. Sanjalo se mu je, da je bil veliki petek, in sijajna procesija očetov kapucinov se je pomikala po ulicah ljubljanskega mesta. Toda on ni nosil kot mestni svetovalec nébesa iz črnega damasta in z zlatimi resami, ampak stal je med gledajočo množico na črevljarskem mostu ter opazoval simbolično podobo glumačev, predstavljajočo Perzeja, ki hoče rešiti Andromedo. Ne vemo, ali je mladi mojster vedel, da Perzej pomenja Kristusa, ki je rešil ta dan Andromedo, t. j. človeški rod. Pač pa si je Žlebnik mislil, da je tudi on tak Perzej, ki hoče rešiti Andromedo — svojo Suzano. Ako pa je pokvarjeni vkus zahteval takrat med pasijonskimi igrami podobo iz grške mitologije, ne smemo toliko zameriti mlademu črevljarju, da so mu v sanjah take misli rojile po glavi. Saj so celó mestni piskači piskali na svoje instrumente, in surovi ljudje so celó popivali ob procesiji velikega petka.

Ni čuda, da je Žlebnik še nadaljeval svoje sanje, ko ga je solnčni sij prebudil iz spanja.

Toda ne dolgo. Ni še stopil na noge, že se prikaže pri vratih glava vratarjeva.

„No, gospod mojster, podpreti se bo treba, podpreti. Prazna vreča ne stoji po koncu, kakor vidim.“

„Prav praviš, Košica! A kdo mi bo skrbel za hrano?“

„Moja Špelica je kakor nalašč za take stvari. Vaša postrežljiva kuharica je že gotovo nakuhala in nacvrkla za vas, česar si želi vaš lačni želodček. Moja Špelica pa naj vam nosi jedila od doma. Ali prav tako, predragi gospod Žlebnik?“

„Prav je, prav, starina! Kar tako se zgôdi.“

„In Cividatorkinega dolenjca seveda tudi nekoliko! Zjutraj se posebno prileže na kaka mastna reberca.“

„Ne pijem zjutraj, Košica!“

„E, kaj poveste? Tega še nisem slišal, da bi kdo ne pil, ako ima! Treba se je vsega navaditi, gospod Matija, še celó ječe“, zbôde ga vicedomski vratar, malo nevoljen, ker mu jetnik ni potrdil takoj njegovega nasveta.

„Ti se je lahko privadiš, ker si vsak dan v nji, a za nas meščane je to drugače.“

„E, še nobenega meščana ne poznam, da bi bil v ječi umrl lakote in žeje; tudi vi ne bode. Torej bokal dolenjca, ali ne?“ reče in popraša Košica, že malo bolj nestrpen.

„Saj vem, da si zmerom žejen kakor kanja; le prinese naj, kar hoče, tvoja Špelica.“

Vratar pa je zadovoljno pokimal in izginil za vrati, kličeč že po stopnicah nad Špelico.

Niso se še ohladile vratarjeve stopinje, že stopi v ječo brat Gregor.

„No, ali kaj potrebuješ?“ popraša z nizkim glasom Žlebnikov učenec.

„Nič ne“, odgovori mojster. „Le pazi, da bo vse v redu v delavnici. Ako kaj zvem ali iztaknem, le glej, kaj te čaka!“

Gregor odide in ko se vrne v domačo hišo, je že Špelica v kuhinji napovedovala razloge svojega pohoda.

Uro pozneje je obiskal stari Kumberg svojega mladega prijatelja v ječi ter mu prinesel v lončenem vrču sladke medice.

„E, le potolaži se, Matija! Saj še staremu Kumbergu, ki je bil že mestni sodnik, niso prizanesli, a da bi tebi! Saj vendar veš, koliko prijateljev šteješ na rotovžu. Stari Adam Weiss bi te rajši pohrustal živega nego li mrtvega. Ne more pozabiti, da si mu hčerko tako pustil na cedilu. Vesel bodi, da si še ud črevljarske zadruge, kar se imaš magistratu zahvaliti ali pa meni, kakor hočeš.“

„Hvaležen sem vam do smrti, gospod Kumberg. Kaj bi bilo, da vas nimam in Petra Otave?“

„In kaj misliš sedaj ukreniti?“

„Poročim se in basta!“ odgovori hladno-krvno mladi mojster.

„A, kaj poreče črevljarska zadruga?“

„Saj mi ne more ubraniti. Nagaja mi pač lahko, a menim, da se tudi pri zadrugi kmalu obrne.“

„Kako to misliš?“

„Saj veste, da praznik sv. Rešnjega Telesa ni tako daleč.“

„Aha! Ti pričakuješ torej, da bomo očeta Weissa upokojili? Ne vem, ali pojde.“

Žlebnik se zamisli.

„Ali veste, kaj premišlujem? Špitalski mojster Gregor Kleben je obče čislana oseba. Delaven je, a vrhu tega dobrih rok. Vsak teden napravi kako pojedino mestnim svetovalcem. Tudi občinarjem gre na roko. Kaj se vam zdi, ali ne bi — i no, saj veste, kaj mislim.“

„Da bi njega volili za sodnika o svetem Jakopu?“

Žlebnik smeje se potrdi Kumbergovo uganitev.

„A kaj je z Weissom?“

„Njemu pa privoščimo službo špitalskega mojstra, po kateri hrepeni že toliko časa. S tem ga pomirimo, pa tudi nam ne bo več delal kvare.“

„Toda Weiss bo silil v sodnikovo kožo“, poseže vmes starec.

„Morda, toda potruditi se bo treba in občino napeljati na našo roko. Tolike težave ne bo, ker Ahacij Amšelj je že tako nepriljubljen, a po mestnih svetovalcih moramo nekoliko udariti. Mestni blagajniki nam bodo dobro služili. Saj nekateri že po več let niso predložili računov.“

„Treba bo premisleka in povpraševanja“, reče Kumberg in vstane.

„A pogovor ostani za sedaj med nama“, pristavi še Žlebnik.

Stari mojster pa se je poslovil od jetnika.

Tisto dopoldne pa je Žlebnik še nekoga pričakal. Obiskala ga je gospa Tramterica.

Razburjena stopi v nizko ječo in z užaljenim glasom izpregovori:

„Oh, ljubi moj Matijec, ali še ne bo konec najinega preganjanja? Res hudo pokoro je nama Bog naložil, in kaj? Ti si nedolžen, ti nisi zaslužil tega“, končala je Suzana z ihtečim glasom ter se oklenila Žlebnikovega vratu.

„Kaj ti je zopet, Suzana? Sedi semkaj na stol, pa mi povej svoje novice!“

Vdova je bila praznično oblečena.

„Danes zjutraj sva šli z gospo Ehrbarico iz cerkve od krsta. Vodopivka je naju naprosila za kumici. Ko sva pa šli mimo jezuitovskega kolegija, srečal je naju mojster Weiss in — oh!“

Vdova se spusti v jok, a kmalu se pomiri.

„Kaj misliš, kaj nama je rekel? Ne morem povedati, ker me je sram. Zmerjati naju je začel in obkladati s psovskami na ulicah ob belem dnevu, da so ljudje vkupe leteli in poslušali, kaj se je pripetilo. Izgovarjal je besede, kakoršnih ne more požreti nobena ženska, zlasti ne omožena.“

Vdova je na tihem povedala Žlebniku nedostojne besede. Ta pa ji je rekel, da naj najprvo vse pove, potem šele hoče izgovoriti svoje mnenje. Vdova je nadaljevala:

„Ko pa Weissa vprašava, katero izmed naju misli, pokazal je na Ehrbarico, ponavljal nedostojne besede, in — pomisli: celó pretepati jo je začel. Komaj sva mu ušli in se skrili v neki veži. Ko je izginil na ulicah, odhiteli sva domov. Poprosila me je, da tebe povprašam, kaj nama je storiti. In zato sem prišla.“

Mojster Matija je molčal nekaj časa, barve so ga izpreletavale, a vendar se je videlo na njegovih ustnicah, kakor da bi bil vesel današnje razburjenosti očeta Weissa.

„Nič se ne jezi, Suzanka!“ odgovori naposled mojster z mirnim glasom. „Tebe Weiss ni žalil, pač pa trgovko. Sicer ne vem, ali je imel Weiss kak vzrok, očitati Ehrbarici take reči, toda povej ji le, da bo dobila popolno zadoščenje, ako je Weiss tako daleč zašel, da je krivo sodil njeno poštenost.“

„Nič nima Ehrbarica na vesti, saj dobro vem; poštena je in neomadeževana, kakor solnce. Weiss je ne more zaradi tega, ker je zvedel, da sem jaz bivala pod njeno streho in ker je nekoč Ehrbarica Weissovi punici dejala, da tebe ne dobode.“

„Tisto vem, da imate ženske dolge jezike, a o poštenosti trgovke Ehrbarice tudi jaz ne dvomim. Zato ji svetuj to-le: Razloži naj ves dogodek svojemu možu, in ta se naj oglasi pri mestnem sodniku ter zahteva: ali Weiss dokaži, da je res, kar je govoril, ali pa daj zadoščenje Ehrbarjema radi razžaljenja ter se pobotaj ž njima radi tepeža. — Drugo pride samo ob sebi: Weiss že dobode, kar je zaslužil.“

„Vdova je bila zadovoljna z Žlebnikovim predlogom, in ko sta se pomenila še nekaj manj važnih stvari, poslovila se je vdova, obetajoča, da ga kmalu zopet obišče.“

Mojster Matija pa si je zadovoljno mël roki. Dasi je ljubil očeta Weissa, svojega nekdanjega mojstra, vendar so mu dogodki zadnjih mesecev to ljubezen precëj ohladili. Marsikatero prevare, polne bridkosti in nadlog, nelepo maščevanje očeta črevljarske zadruge, škodoželjnost zadrugnih mojstrov, obsodba mestne gosposke, vse to ga je navdalo z nevoljo, in vsa ta nevolja se je zadevala jako ob očeta Weissa. Z nekim

ironičnim nasmehom je zrl skozi križasto okno na mesto in pristudil bi se mu bil svet in njegove spletke, da ga ni tešila še vedno zarja lepše bodočnosti.

Mnogo je premišljal v zaporu in napravil si je trden sklep in dobro premlet načrt za svoje bodoče postopanje. Tako so mu hitro minevali dnevi zapora in pogostni obiski znancev in prijateljev so ga seznanjali s tem, kar se je godilo po mestu in doma. Stari vratar pa ga je nadlegoval, kakor je bila njegova navada. In ko je prišel zadnji dan zapora, tedaj mu je potožil tudi svoje gorjé. Čul je namreč, da hoče magistrat postaviti posebnega paznika pri vicedomskem stolpu. Tudi pri drugih mestnih vratih je bilo tako, a pri vicedomskih je Košica opravljal že dalje časa službo vratarjevo in paznikovo. Ne vemo sicer, ali je magistrat to ukrenil iz varčnosti, ali pa je bilo tako malo posla, da je vicedomski vratar tudi imel stolp z jetniki v svoji oskrbi. Najbrže je vicedom Kobencelj silil

magistrat, da razpiše službo paznikovo pri vicedomskem stolpu. Tako je tudi mislil mojster Matija. Toda Košica si tega ni dal dopovedati — preveč je cenil vicedoma — in natezal je Žlebnika, naj prepreči namerjeni razpis vicedomskega paznika.

Ko pa je Luka Košica zvedel, da je celó mladi Gregor Grabnar, ki se žene za paznikovo službo, tedaj že celó ni mogel mirovati in Špelici je vsak dan prigovarjal, naj pozabi Grabnarja. Pač pa ji je hvalil Gregorja Žlebnika, mojstrovega brata. Seveda je bila za Špelico ta ženitev še daleč in dosti negotova, toda Košica je bil mnenja, da je njegovo prijateljstvo z mojstrom Žlebnikom velikega pomena. Kar pa reče mojster Žlebnik, to velja tudi za njegovega brata Gregorja.

Toda počakajmo! Čas je najboljši zdravnik in če ozdravi najmlajšega mojstra, upati smemo, da ozdravi tudi Gregorja Grabnarja.

(Dalje.)

Materina obluba.

(Povest. — Spisal Dobrávec.)

(Dalje.)

VII.

Čas vrtí se neprestano,
Seka rane i zdraví.

S. Jenko.

Štiriindvajset let in še nekaj čez je minulo, kar je zadnjič videl stari Kalin svojo hčer. Bliža se mu že osemdeseta jesen, s posestvom vendar še ni krenil nikamor, ali, kakor je rekel Hribarjev Janez, zeta še vedno išče, a zastonj, kakor luna tovariša. Nekoč mu je povedal kar naravnost, koliko bolje bi bilo za njegove stare kosti, ko bi bil on pristopil v Kalinovo hišo, oče Kalin pa za peč, od koder bi mirno gledal, kako se svet vrti in človek stara.

„Kaj hočemo“, zavrnil ga je modri možiček: „Človek obrača, Bog obrne.“

„Ne, prosim, oče: tukaj ste obrnili vi in pa vaša pokojna žena, Bog ji tega ne zadrži na duši.“

„Prav govoriš, ljubi moj; po tvojih besedah bodeš skoro župan, a vedi, ko bi bilo po tvoji volji, bil bi gotovo tudi ti doslej že obrnil, pa tako, da bi jaz ne imel ne kota, ne zeta in najbrž ne blaga. Pomni, Janez, prepogosto popivanje kvari zdravje.“

„Kaj, primojdunaj, oče, vi mislite, da sem jaz tak pijanec? Kdor je bil vojak, ta se ne

brani vina, ako ga dobi in ima; to je vse. Saj veste, kaj je navada. Linksum, primojdunaj!“

„Pa slaba navada, po kateri te glava boli in mošnja.“

Mešetar ni mogel več kljubovati pametnemu govorjenju in je obrnil pogovor na druge stvari.

Tiste dni je dobil oče Kalin pismo, da se vrne Zalica s hčerko za nekaj časa k domačemu ognjišču. Pripraviti mora stanovanje, lično hišno opravo, brhke in drage konje, zalo kočijo in par strežnikov. Starec je bil izprva kar brez uma, zakaj vsled onemoglosti ni prav nič vedel, kaj bi storil. Rad bi bil povsod sam, pa ni mogel. In vendar so to važna opravila, ko nihče ne mara kupiti mačka v vreči namestu jajca. Obrnil se je do sosedov, in Hribarjev Janez je imel zopet polna usta besedij in polne roke opravil; seveda ni treba praviti, da se mu je pijača odsedala veliko ročneje kakor delo.

Gospa Beauchampsova je poslala kup zlatov in za te se je lahko marsikaj naredilo.

Kmalu je v hiši vse oživel, zakaj vsi do zadnjega posla so morali vedeti, da pride po tolikem času zopet domov Kalinova Zalica, prava prihodnja gospodinja, s hčerko.

Starejši hlapec je modroval: „Ako je res tako dolgo bivala tam doli med zamorci, stavim, da je že tudi sama črna.“

Dekla mu je pomagala: „Če ni črna mati, je prav gotovo črna njena hči. Ta mora biti popolna zamorka, Bog mi grehe odpusti!“

Sosedje, ki so pomagali pripravljati to in ono, pa so Zalico tudi res poznali v mladosti, pogrévali so skrivaje vse tiste zgodbe, ki jih je svoje dni trosil po okolici Hribarjev mešetar. Seveda se vseh niso več spominjali, zakaj tudi pozabljivost ni zadnja dobrotnica človeštva.

Hribarjev Janez je imel v duhu že povsem dovršen načrt, vsled katerega bo morala Zalica čutiti vso njegovo jezo, svojo lastno škodo in sramoto zato, ker ni nekdanj marala zanj.

„Siromak sem“, bahal se je mešetar, kjer je mogel in vedel, da ne vzbudi nezaupnosti pri starem Kalinu, „vendar sem ostal v Potočju vse svoje življenje, primojdunaj, in tudi še sedaj ostanem, ako mi misli Bog dati še kakšno leto za nameček; drugi so pa šli po svetu sreče iskat in se sedaj radi vračajo zopet pod rodno streho.“

Mož je mislil seveda svojo nezvesto Zalico in postavljaj sebe samo s tem v ospredje, s čimer se ni mogla ona. Vsak berač hvali svojo malho.

Bilo je prve dni meseca velikega srpana, ko se je pripeljala gospa Beauchampsova s svojo hčerjo v rojstveno vas. Lična kočija se je pomikala tako tiho h Kalinovi hiši, da bi rekel: gre kakor bi bila sezuta. Ljudje so postajali ob voglih in si pripovedovali svoje opomnje. Mlajši otroci so občudovali konje in lepo svetlo opravo, starejši so pa tekli celó za vozom in poskušali obesiti svoje mlade kosti kamorkoli na kočijo, zakaj nihče izmed njih ni dotlej še mogel reči: vozil sem se že v taki in taki kočiji. Toda njihovo prizadevanje je bilo brezuspešno. Kočija je imela namreč zadaj pritrjen grebenast obroč, ki je vstrajno opravljal svojo službo in vsakogar neusmiljeno opraskal, ki je le poskusil obešati se na voz.

Bolje so jo pogodili odrasli vaščani s svojimi govoricami:

„Okoli Kalina se zopet suče gospôda. To mora biti bogat mož ali pa velik bahač. Kaj mu vse to pomaga, ko je sam, kakor Bog Oče v nebesih.“

Drugi so poštevati z resno-zadovoljnim obrazom razmotavajoče se razmere in rekli:

„Naše vasi ni še Bog pozabil: danes gospôda, jutri pridejo vojaki.“

„Saj vojaki so bili tudi lani“, ugovarjali so tesnosrčni črnogledci.

„Zato pa letos napredujemo, ker imamo tudi gospôdo!“

Pri Kalinovih se danes niso menili za ves svet.

Oče je stisnil na prsi zaželeno hčer in poljubil Melanijo na čelo, a v očesu mu je za-

blestela svetla solza, solza veselja. Koliko sta si imela z očetom povedati izza štiriindvajsetih let. Govorila bi lahko cel dan in celo noč, pa še bi ne bilo konca. Starčku je težko delo samo to, da se z Melanijo ni mogel nič zmeniti, ker je znala samo francoski, angleški in arabski. Toda kaj bi tisto, ko mu s hčerjo ni nedostalo besed!

Zato moramo tukaj opomniti, da je v osamelem Potočju Melanija kmalu občutila bolezen, kateri pravimo v vsakdanjem življenju dolg čas. Želela je kakoršnekolik zabave, a zdelo se ji je, da so v tem kraju zanj nemi ljudje, nemi hribi in doline. S kom bi se zmenila? S hišno, ki je prišla ž njo še z Rivijere, sta sloneli na oknu in opazovali slovenske zemlje najžalostnejši oddelek — Kras, o čegar znamenitostih jima ni bilo nič znano, razven imena.

Popoldne je Melanija želela s čolnom na Reko.

Šli sta z materjo na vrt in sedli v čoln, oče Kalin ju je zadovoljno gledal z brega. Mlajša je spretno veslala semtertje po vodi, mornarska čepica ji je kaj drzno slonela na obilnih laseh, njena zabava je bil čoln s krmilom in vesli; mati je pa mirno sedela na drugem koncu in se radovala o pogledu na domače hribe, na tihe bregove in vinorodne griče. Ti so jo kakor stari znanci iz mladostnih let pozdravljali mirno, ljubko, a zato tembolj srčno.

Sredi vode je hčerka odložila veslo in tudi sama uprla oko v bližnjo okolico. Koliko razlike v tako malem kraju! Tam gori gola Vremščica in Gaberk, tu doli prijazne livade, obrastli bregovi in prijazno žuborenje valčkov na bregu Reke; tam v daljavi puste planjave, valovite in s kamenjem posute dobrave, tu-le v bližini prijazne vasice, zale hiše, obrastle z različnim sadnim drevjem, med katerim se ljubko vije plemenita vinska trta v družbi z žametno-kožno breškvijo in širokolistno smokvo.

„O, kako lepi kraji so na Slovenskem“, čudila se je Melanija.

„Lepi in meni nad vse dragi. Hčerka moja, jaz ne pojdem nikoli več od tod. Tukaj želim, da počivajo moje kosti. Glej tam-le našo domačo župno cerkev, tam bo moje zadnje bivališče. Kolikokrat sem si želela iz daljnih ptujih krajev v to-le domačo dolino vsaj v sanjah, vsaj v duhu, a ni mi bilo dano. Ta ljubezen je zrastle z nami, zato nas ne ostavi nikdar, z nepremagljivo silo vabi nazaj, nazaj . . .“

„Mama, ali ne pojdeš z mano?“

„Ne pojdem, ker ne morem. Glej mojega starega očeta!“

„In jaz, da bom sama v Aleksandriji pri onem človeku?“

Herminija — pastirica. (Sl)

ica. (Slikal P. F. Mola.)

„Ali tako govoriš o svojem zaročencu? Še vedno misliš, da ga ne maraš?“

„Ž njim ne bom nikoli srečna, mama.“

„Morda brže/ kakor z onim doktorjem, ki mi je naravnost pisal, da te ne mara. Kakšna sramota, da si mu sploh kdaj verjela! Toda kaj pomaga sedaj tugovanje, jaz sem imela povsodi tako srečo, da mi je kdo vedno rad ali nerad podiral načrte, ki sem si jih zasnovala.“

„Mama, to si govorila že večkrat, morda se ti je res tako godilo, ker nihče se ne more pohvaliti, da bi vsekdar veljala njegova. Ali kar se tiče onega doktorja, verjemi, da mislim svojo. Mama, ti si me varala.“

„Kaj, jaz varala? To praviš, da se mi protiviš! Bog ti odpusti grehe in tudi tvojemu očetu, če je Njegova sveta volja. To sta skuhalo vidva. Tako govoriš samo zato, ker svojega zaročenca ne poznaš.“

„In ga tudi ne bom nikoli poznala.“

„Pa onega tudi ne, zatrjujem te, Melanija.“

„Ker ga ne poznaš.“

„Pa ga tudi ne bom nikdar poznala.“

„Zares si čudna, mama.“

„Zakaj čudna? Želim samo, da bi me slušala jedina moja hčerka. To je samo tvoja sreča, ljuba moja.“

„Ali nisi še brala, mama, da je nespametno otroke siliti v zakon, kakoršen jim ne ugaja?“

„Slišala sem in brala, a ne verjamem, da je vselej res.“

„Mama, ali si ti slušala v tem slučaju svojo mater?“

Hčerka je zaman čakala odgovora, zakaj gospa Beauchampsova je sklonila glavo na prsi in molče zrla v vodo. Vprašanje, katero ji je zastavila Melanija, vznemirjalo ji je dušo. Njene lepe utiske v ptujem svetu je motil spomin na rajno mater.

„Prav dobro zna veslati mladenka“, rekel je stari Kalin in pogledal zamišljeno svojo hčer. Mož je v svoji preprostosti mislil in sklepal po svoje, ter videč svojo Zalico otožno, sklepal, da bi utegnil isti spomin kakor njemu tudi njej kaliti popolno veselje. Ženski sta krenili h kraju in stopili k njemu.

Starost je sploh blebetava, zato je tudi on naravnost brez vsakoršnega uvoda zastavil besedo:

„Ali veš, kje je sedaj naš doktor, Zalica?“

„Kakšen doktor?“

„No, naš Josip. Čudno, da vprašaš tako nespametno.“

Gospa se je nevšečno zdrznila in velela hčerki iti domov. Sama je sedla poleg očeta in mu dejala:

„Prav nerada se ga spominjam.“

„Josipa?“

„Da, njega, ker je plačeval z nehvaležnostjo moje skrbi, moje solze, moj trud.“

„On tako?“ Kalin se je prijel z obema rokama za glavo.

„Niti toliko nisem bila vredna, da bi mi pisal, kdaj je postal doktor!“

„Tudi meni ni pisal.“

„Pa veste?“

„Povedala mi je Saša dva dni pred smrtjo; sploh so ga zadnja leta že marsikje tako nazivali, zato pravim.“

„In kaj vam je še naročila oče?“

„Prosila me je, naj ti povem, da se ne huduj, ko pride on k tebi in ti pové, kako je živel po svetu. Vedi, skrbela je zanj, kakor za lastnega otroka; jaz sem jo včasih samo občudoval. Na smrtni postelji mi je rekla, da ne potrebuje več tvoje in naše podpore; kadar bo sam pisal, pa naj mu jo pošljemo.“

„Torej ne potrebuje več očetovega siromaštva. O, ko bi vedel to njegov oče, ki je bil blag, plemenit mož! Kako mu vračuje sedaj nehvaležnik! — Ali ni nič drugega rekla Saša?“

„Gospodu župniku je izročila neke papirje zate, drugega nič.“

„To ni dosti. Vendar je komu zapustila svoje letno plačilo. Jutri pojdeva z Melanijo gospoda pozdravit. Tam zveva prav gotovo. Morda ni dala vsega za maše, ker ni bila — kolikor jaz vem — preveč pobožna. Župnika bom prosila za one papirje. Čudna ženska! Za Josipa je skrbela in do mene ni bila nikdar odkritosrčna.“

„Meni se pa zdi: da bi bilo moje veselje popolno, morala bi biti z nami še Josip in Saša.“

„Njega kar ne morem videti. Saj mi je ona pisala, ko je bil še štirinajstleten dečko, da mu ni prav, ker sem se drugič možila. Pa otroci, da bi nas učili! Sedaj mu jaz lože pomagam, in za vse je bilo bolje tako.“

„Čudno, čudno“, dejal je Kalin, „do mene je bil vedno tako mehak in dober, kakor do svojega očeta. Verjemi Zalica, še danes ga ljubim kakor sina. Toda vsaka glava ima svojo pamet, svojo misel“, popravljal je starček, ker se je bal, da bi s svojimi priljubljenimi izreki dolgočasil dolgo pogrešano hčer, katere ni videl že toliko let.

Ker smo tu preko čitateljevih nad skočili nekoliko s tira, moramo, kolikor se sploh še dá, stvar popraviti in poravnati navskrižja, katera so morda nastala temu ali onemu, ki pazno zasleduje življenje nam tako dragih znancev. — Zato moramo poseči tri leta nazaj.

Melanija je po očetovi smrti prestala bridke muke.

O Stegoju ni bilo niti glasa. Minevali so tedni in meseci, a pisma le ni bilo. Ko je

odhajala z Nizze, sporočil ji je skrivaje, da pojde tudi on v nekoliko dneh na Avstrijsko, kjer se misli začasno naseliti v kakšnem mestu. Mislila je in mislila, preudarjala in se s solzami spominjala prežitih lepih dni: slednjič se ji je zdelo vse kakor sanje, od katerih ji ni ostalo nič drugega kakor spomin. Laščal se je je obup, in v takih trenutkih pogažene ženske samosvesti, prevarjenih nad bi bila najrajša umrla. In vendar ji je ostala v srcu njegova podoba lepa, čista, neskalsena, on sam pa tako dober, odkritosrčen in ljubezniv! Da, samo takega je poznala!

Neki dan jo pokliče mati in ji pové s prijaznim, prisiljeno veselim obrazom, da je nji pisal oni doktor — imena ni povedala —, naj gospica Melanija mirno pozabi lepe dneve na Rivijeri, saj je bilo vse samo mladostna nespet.

Deklica si je zakrila obraz in se naslonila na materina prsa. „Torej vrhu vsega še ta očitna sramota!“ — — — Materi se je zjasnil obraz, kakor človeku, ki zre zadovoljno na dobro dovršeno delo.

Melanija je jokala noč in dan, očitno in na skrivnem, a misli o njegovi nezvestobi se ni mogla privaditi. Vedno ji je prihajalo na misel, da je on samo dober, zvest, pošten, in vstrajno, kakor more le južni značaj, je čakala srečnega konca svojega trpljenja. Saj se to zgodi skoro v vsakem romanu.

Ko sta se odpravljali z materjo na Slovensko, prikazala se je njenemu upu nova zvezda. Tam zvé saj, kje biva nezvesti mož.

Gospa Beauchampsova je prodala svoje posestvo. Pred odhodom sta še šli pozdravit Melanijinega zaročenca, ali naravnost moramo reči, da deklici ta pot ni bila lahka. Mati je morala mestu nje misliti in govoriti. Obetala mu je, da se izpolnijo njegove želje, ko se vrnete. Melanija ga je malo drugače kakor molče pozdravila s solznimi očmi, njemu pa so bile solze zanesljiv porok nje zvestobe in resnične ljubezni. Ostal je z mirnim srcem na svojem mestu veseleč se prihodnje sreče, Melanija se je pa nadejala kmalu prilike, ko mu vrne dano besedo, katero je za njo govorila njena mati. Saj mu je pred in po zaroki v mnogih slučajih pokazala, da se ne strinja z njim in njegovimi nazori. Tako je bila po materini volji zaročenka, mogoče bi bila tudi nevesta, ko bi ne bila šla z očetom na Rivijero. Tam se je materi popolnoma zmešal klopčič, a njena odločnost je hotela dognati začeto stvar tudi, ko bi ves svet drugače mislil.

Melanija je ostala zaročenka, ostala tudi potem, ko je parnik že odrinil od aleksandrijskega obrežja ter se pomikal proti Trstu; saj je na obrežju stal mladenič z najlepšimi nadami,

srečen in zadovoljen ter mahal z belo ruto znankama v slovo.

Razšli so se z različnimi mislimi, vendar zadovoljni.

Poglejmo sedaj nekoliko za dr. Stegojem!

Ko se je vrnil s prijateljem v Prago, pisal je od tam list za listom v Aleksandrijo, a nikakoršnega odgovora ni dobil. „Kaj se je neki zgodilo?“ povpraševal je samega sebe.

„Gospod doktor, vi ste se zopet zaglobili v prazno sanjarjenje“, rekla mu je nekega dne komtesa Boženka, Bohuslavova sestra, in ga motreč pogledovala z modrimi očmi.

„Verjemite mi, da ne, komtesa!“

„Ženske imamo za to pozornejši oči kakor moški.“

„Mogoče“, dejal je doktor in počel razpletati govor na druge predmete. Ni se ji hotel razkriti, in to je Boženka užalilo, da je pozneje v vsakršnem pogovoru, če je bilo le mogoče, obračala besede tako, da so merile na nekega zaljubljenega doktorja.

To ni Stegoja prav nič vznemirjalo. Imel je preveč misli sam s seboj. Nezvestoba ali pa kakšne druge intrige! Tako je ugibal in sanjal o zlatih trenutkih na Rivijeri. Pa ona da bi bila nezvesta, Melanija? To ni mogoče! — — V nekoliko tednih se je dr. Stegoj res udal praznemu razmotrivanju. Premišljal je o človeku, o njegovem namenu, o življenju in smrti. Vedno jasneje se mu je prikazovala trditev, da je vse skupaj nič, goli nič. Da si je dostikrat v svojih dijaških letih in tudi pozneje pobijal one Epikurejce, ki so trdili: ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas! vendar bi se bil sedaj sam udal vsemu nasladnemu uživanju, ko bi bil le mogel. A svet se mu je zdel zopet s te strani pravi živi pekel: nezaupnost, nehvaležnost, prisilna prijaznost, plačana ljubeznivost, hlinjeno prijateljstvo. Nobena lepša slika, noben žarek svetlobe se ni prikazal v njegovih spominih.

Če je premišljal minuloost, videl je, da ga je prevarila lastna mati; če se je spominjal zadnjega časa, očital si je, da je več ali manj zavisen od ptuje milosti. On, kaj ima od življenja, če ne samo muke, samo prevaro? Kaj mu je ostalo zvesto? To vprašanje si je stavil mladi mož in obstal premišljujoč na sredi sobe, obstal sredi črne obupnosti kakor sredi močvirja v temni jesenski noči. „Kaj mi je še ostalo prosto?“

Še jedenkrat je v duhu pogledal v vrsto let za seboj in zagledal kakor angela variha — svoj izvoljeni stan, priljubljeno znanost, s katero se je uspešno bavil toliko let. Ali ga je ta prevarila? Ne!

Dr. Bohuslava je često skrbelo, kaj bo z Josipom. Večkrat se mu je še posrečilo, da mu je pregnal mračne misli in ga spravil na trezno pot, a sedaj je obupal. Ni hotelo in ni. Tisti večer potem, ko je Josip moral sam sebi priznati, da mu je znanost najzvestejša spremljevalka, opozoril ga je Bohuslav na vojaško prakso in tamošnje življenje, spomnil ga je na bližajoče se vrvenje na Balkanu in obilnega dela v vojski, ko more tolikim junakom oteti življenje ali olajšati smrt. Kako sladko je iti v boj za domovino in kako sladka je v boju šele smrt!

„Da, da, smrt bo tudi meni najboljše zdravilo“, vzkliknil je dr. Stegoj in skočil kvišku.

„Čakaj no, saj še ne kliče tromba v bojni red! Moraš se prej oglasiti, da te sprejmo v prakso.“

Za nekaj tednov se je že poslavljaj Josip z gostoljubno rodbino, stisnil roko prijatelju in se poklonil Boženki. Ni ga več dražila, le pogledala ga je z modrim očesom, ki je bilo danes rošno.

„Poročaj nam, kako ti je v domovini, Josip!“ priporočal mu je prijatelj in mu zadnjič segel v roko, ko se je že jel premikati železni konj s praškega kolodvora na jug. Grof Bohuslav, blaga češka duša, stopil je urno na voz in velel kočijažu pognati, sam je pa sklonil glavo na prsi in mislil o odhajajočem prijatelju. Kako bridko mu je bilo pri srcu, ko se je spomnil, koliko let sta živela skupaj, jedna duša dve telesi! A sedaj — ali ga bo še kdaj videl?

(Konec.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

46. Instruktor v družini Bočkovi. Večerna pot mimo cerkve. — Od mrtvega kamena do rastline, do živali, do človeka — vedno više, više! Hvala gimnazije. — Sursum corda! — Profesorski stan — težak! „Arbeit!“ — „Es giebt einen Gott!“ „Höchstens ein Dorfkaplan!“ — „Nekaj strašnega!“

Ljubi oče! bodite brez skrbi: meni se godi dobro. Pred štirinajstimi dnevi sem dobil novo instrukcijo v jako olikani in imenitni družini Bočkovi. Gospod Boček je višji uradnik tu v Ljubljani, biva pa s svojo družino, gospó soprogo, dvema hčerama in sinčkom prvošolcem na mestnem trgu, kjer ima krasno stanovanje, vse prvo nadstropje s premnogimi sobami, katerih je jedna lepše opravljena od druge. Tla se svetijo kakor zlato, in kamor pogledam, povsodi ali kako velikansko zrcalo ali pa čarobna slika. O pregrinjalih in preprogah niti ne govorim. Lahko bi rekel z Gregorčičem:

Tu v bagru ino svili vse

. . . košati se,

Diši ti po kadili vse

In svéti v zlati se.

Tu sem sedaj instruktor. Vladimir, tako je ime dečku, ki ga poučujem, je bil pri prvi konferenciji imenovan v latinščini in slovenščini, in to je bil vzrok, da so se obrnili na našega g. razrednika, naj jim nasvetuje kakega dijaka kot instruktora, in g. razrednik je priporočil mene. Prav hvaležen sem mu. Vsak dan poučujem po jedno uro in sicer od 7—8 zvečer.

Dobival bom za to mesečnih 8 gld. Poučujem pa dečka z velikim veseljem. Précej prvi dan sva postala prijatelja. V tem kratkem času se je, kakor mi zatrjuje gospa, ves izpremenil: dočim prej ni hotel zjutraj iz postelje, priporoča se sedaj vsak večer kuharici, da ga pokliče že o petih, ko gre v cerkev, da se bo učil za „gospoda instruktora“. Jeziti se mi ni treba nikoli; ako le rečem: „danes ni šlo dobro“ — pa so že solze v očéh, drugi dan pa gre zopet gladko, da je veselje. Sem ter tje pride tudi starejša sestra Olga, stara kakih 16 let, prosit me, da ji razložim to ali ono obliko slovenskega jezika; doma namreč govore večinoma nemški, a Olga se čuti Slovenko in bi rada lepo govorila slovenski. Njena dve leti mlajša sestra Tekla pa cvrči vedno le nemški in je sploh živo nasprotje sestri: ona tiha, mirna, ta razposajena in nagajiva. To je družina Bočkova, to moja najboljša instrukcija.

Ko mine ob osmih pouk, tedaj sem res nekoliko truden, ker précej po šoli opravim oni dve instrukciji: vendar, ko grem domov, ne zamudim nikdar, da ne bi za par trenutkov vsaj stopil — v šenklaško cerkev, mimo katere me vodi pot, ter tam, klečeč v kaki samotni klopi, počastil sv. Rešnje Telo in pomolil pred podobo žalostne Matere Božje. Ne morem Vam povedati. Ljubi oče, kako grem vselej potolažen iz cerkve: oh, čez dan se čutim tako zapuščenega; večkrat se mi zdi, da nimam nobenega pravega prijatelja, ki bi me razumel, kateremu bi potožil vse svoje bridkosti, a čudno! v cerkvi,

ko je vse tako tiho, na pol tema, olajša se mi srce in zdi se mi, da že dalje časa nisem tako lahko in z veseljem molil kakor letos Mnogo mi brez dvoma v to pomagajo razne skrbi: instrukcije, vsakdanji kruh, šola

V šoli se letos jednega predmeta kar nisem mogel poprijeti, pa se nisem mogel, in ta je bila — mineralogija. Že v tretji šoli sem je bil sit do grla: ná, v peti šoli jo premlevaj še jedenkrat! Ne zamerite mi, ljubi oče, ako Vam kar naravnost povem svojo misel, da se mi to zdi strašno neumno, iste reči dvakrat se učiti. . . . Ali ni to izguba in potrata časa? Pa ko bi človek res spoznal kaj kamenov! Tiste, ktere sem poznal prej, še doma, poznam tudi še sedaj, drugih novih pa kaj malo . . . Seveda v peti šoli je mineralogija vse bolj učena. Le poslušajte, kako visoko - učeno se začanja nauk o kristalih: Die Krystallographie ist die Lehre von der Morphologie der Krystalle.“ — Gotovo pol ure sem gonil ta stavek, pa ga še nisem razumel. Najrajši bi bil vse skupaj zagnal v kót. Kdo bi se učil o mrzlih kamenih in rudah? Kje je v njih kaj življenja? Toda pomiril sem se, sprijaznil sem se vsaj nekoliko tudi z mineralogijo. Spomnil sem se namreč, kar ste mi Vi, ljubi oče, pripovedovali o počitnicah, kako se v vsej naravi opazuje prekrasna lestvica, ki nas vzdiguje vedno više in više: najprej so rudnine, mrtve, brez življenja; potem pridejo rastline, ki imajo rast, torej življenje; dalje živali, ki rastejo in tudi čutijo; slednjič človek, ki ima rast, čut in — um, on jedini med vsemi stvarmi na zemlji. In potem ste me opozorili, kako lepo se ti predmeti vrstijo v gimnaziji: v peti šoli najprej mineralogija, potem botanika, v šesti živalstvo (zoologija), v sedmi in osmi pa nauk o človeškem umu, logika in dušeslovje. — Hvalili ste, ljubi oče, tega se prav dobro spominjam, gimnazijo tudi radi tega, češ, da nikjer drugje se talenti tako ne vzbudé, kakor tu, ker gimnazija je liki velikanska razstava, v kateri spozná mladenič najraznovrstnejše predmete: jezike, stare in novejšje, povestnico, matematiko, naravoslovje . . . vse, vse, kar hoče, in tako lahko spozna, do česa ima največ veselja, kje tiči njegova največja duševna moč. Marsikateri mož, ki sedaj sloví po vsem svetu, je čisto slučajno, — kakor ste mi pravili, — spoznal svoj talent, kakor n. pr. sloveči Vaucanson, ki je kot deček v neki predsobi, čakajoč matere, opazoval veliko stensko uro, kako je sestavljena in kako sega kolesce v kolesce. V tistem trenutku se je vzbudil njegov talent: tako dolgo je kukal skozi špranje v kolesovje, da si je vse zapomnil ter potem doma naredil sam leseno uro, ki je že kazala, kakšen ženij je deček, kateri je kasneje

res izdeloval one znane umetelne stroje, kakor n. pr. race, ki gagajo, žró, plavajo, bijejo s perutmi, ali pa piskača, čegar prsti se pravilno gibljejo, i. dr. Slučajno, rekli ste, so mnogi možje spoznali svoje zmožnosti, gimnazijec pa v šoli vidi in sliši toliko stvari, ki mu morajo vzbuditi zmožnosti, ako bi še tako trdno spale. Vse res, ljubi oče, toda za mineralogijo se mi ne bo nikdar obudilo veselje, je vse zastonj, četudi jo Vi visoko cenite, kakor sploh naravoslovje. Za to nimam talenta. Mene zanima poezija. In prav letos, koliko slišimo o njej! Za slovenščino imamo zopet prof. Marna, kakor v prvi in drugi šoli. Précej prvo uro nam je povedal, da najbrže zadnjikrat uči slovenščino na višji gimnaziji, ker je v poslednjem času izkusil premnogo bridkega, zlasti v višjih razredih. Kaj, — tega ni povedal. Ob tem se je gospodu profesorju storilo tako milo, da so mu solze zalile oči, in tudi nam je bilo inako . . . Sedaj nam že dva meseca razlaga, kakšna bodi prava umetelnost, da mora namreč hrepeneti kvišku, in da mora biti geslo umetelnikovo: sursum corda! Razlaga nam tudi, kako da mora umetnik biti sam vrl, značajan mož in dober kristijan, ako hoče res dobro uplivati in koristiti s svojimi spisi. Zato smo imeli tudi prvo domačo nalogo letos to-le: „Blažno srce umetnikovo blaži srca rojakom.“ Pretekli teden pa smo pisali šolsko nalogo: „Umetnost pa, o človek, sam imaš!“ — po Schillerjevih besedah:

Im Fleiss kann dich die Biene meistern,
In der Geschicklichkeit ein Wurm dein Lehrer
sein,
Dein Wissen theilest du mit vorgezog'nen
Geistern,
Die Kunst, o Mensch, hast du allein. —

O lepoti pa nam gospod profesor vedno to pravi, da mora biti oboje lepo: ideja in odeja, vsebina in oblika. Zato nam pa tudi naloge tako ocenjuje: za vsebino in misli daje poseben red, za obliko zopet poseben, tako da včasih kdo piše $\frac{2}{5}$, kar pomenja, da je vsebina odlična, oblika pa le zadostna. — Isto tvarino, kakor v slovenščini, obravnavamo tudi v nemščini, pa dolgočasni, pusti *Nibelungenlied* smo začeli čitati. Do sedaj mi ni ugajal čisto nič, morda mi bo pozneje.

Čudno je letos pri grščini. Dobili smo zopet onega gospoda profesorja, ki smo ga v drugi imeli za nemščino in smo mu bili naredili „možica“ iz sukenj in ki je bil meni rekel „hinavec“. O, kakšno je v njegovi uri! Čitam Ksenofonta. Gospod profesor je neznansko učen, to se čuti iz vsake besede, katero izpregovori. Toda kaj, ko ga nihče ne posluša! Večjega nemira si pač ne morete misliti, kakor

je v njegovi uri: sošolci kar vpričo gospoda profesorja hodijo iz klopi v klop, kamor se komu poljubi, pa govoré, šepetajo, smejejo se, da ni razumeti besedice. Ubogi gospod profesor opominja, svari, pa nič ne pomaga. Večkrat se je že izjokal, toda nekateri so res taki, da jih ne gane nobena prošnja. Meni se gospod profesor jako smili. Sedaj vidim, kako neznansko težak je profesorski stan. Zadnjič nekoč, ko smo brali Ksenofontovo pot v Azijo in je bil zopet tak nemir, udaril je gospod profesor z ного ob tla ter zavpil s skoraj jokajočim glasom: „Ein Mann, der den ganzen Kant durchgearbeitet hat, sollte keine Ordnung schaffen können?“ Oh, Vi ne veste, ljubi oče, kaj si nekateri vse drznejo! Ni dolgo, kar je hotel gospod profesor sošolca Matijčiča zapisati v črne bukve, v „Klassenbuch“. Kaj stori tovariš? Gospod profesor je že držal pero v roki in črne bukve odprte pred seboj, ko skoči Matijčič iz klopi k njemu, zgrabi ga za roko ter poprosi: „Gospod profesor, nikar me ne zapišite, nikar!“ In tudi drugi so vpili: „Odpustite mu, odpustite!“ Gospod profesor se najprej ni hotel udati: „Gehen Sie hinein!“ rekel je sošolcu. A ta le ni hotel iti, rekoč: „Grem, če me ne bode te zapisali!“ Vselej, kadar je hotel gospod profesor zapisati, prijel ga je predrzni Matijčič za roko, tako da ga res ni mogel deti v razredno knjigo. — In kakšno šele počnó, kadar pišemo grško nalogo! Tedaj se vsi spravijo v dve klopi, potem pa se prepisuje, da se kar iskre krešejo. — Kadar gospod profesor vprašuje, tedaj vsak, ki se boji biti vprašan, beži na stranišče ali pa zleze pod klop. Ko ga pokliče, zavpijejo sosede: „Ist nicht da!“ pa je dobro. Kar ostudno pa se mi že zdi, ako si nekateri dovolijo celó to šalo, da mečejo na gospoda profesorja cilindri, viseč na klinu poleg šolske deske, kroglice iz popirja in sicer tako dolgo, da ga zbijajo na tla. Neumni cilindri pade seveda z velikim ropotom na tla, gospod profesor se prestraši, ne vedoč, kaj to pomenja, iz klopij pa vse dere pobirat cilindri, in precej časa traja, predno ga obrišejo ter obesijo zopet na klin.

A v resnici gospod profesor ne zasluži takega nagajanja. Kako blaga duša je! Pravijo, da je lani v tretji šoli vrgel nekega dijaka iz grščine, ker mu ni znal čisto nič in mu res ni mogel dati prvega reda; a ker se mu je dečko smilil, kaj je naredil? Letos je plačal šolnino zanj, deset goldinarjev. Celó to se pripoveduje, da gospod profesor nazaj plačuje denar, ki ga je kot dijak dobil od neke ustanove. — Gospod profesor verouka je zvedel, kaj delamo pri grščini. Trdo nas je prijel. Omenil je najprej, da je naš gospod profesor grščine najučenejši profesor na vsej gimnaziji in da torej že radi

tega zasluži naše spoštovanje; potem pa je zapretil: ako bo slišal še kdaj kako pritožbo zoper naš razred, kaznoval bo krivce on sam. — Na tihem sem odobral svarjenje, a vedel sem, da ne bo nič pomagalo. Mislil sem tudi sam pri sebi: Ni dobro, če je človek preveč učen. Kaj pomaga gospodu profesorju, če cele noči prebira Sofokleja in Ajshila in druge slavne Grke, če pa s tem nikomur ne koristi, ne učenecem, ki ga ne poslušajo, še manj pa domovini?

Za zgodovino smo dobili zopet profesorja Heinricha. Uči tudi stenografijo, katera me posebno veseli. Skoraj vsi se je učimo, ker se v šoli vedno rabi, zlasti pa, kakor pravijo, dobro služi na vseučilišču, kjer je treba vse pisati, ker šolskih knjig tam ne poznajo. Škoda le, da gospod profesor zeló boleha; vedno kašlja in pljuje. Kakor vsi veliki možje, ima tudi on svoje geslo: „Arbeit!“ Morda Vas utegne zanimati, če omenim, da ima gospod profesor posebno rad Kamničane, in sicer zato, ker hodi v Kamnik na počitnice. Tudi letos je velike počitnice preživel tam. In tedaj se mu je zlasti prikupil naš Podgorec, ki mu je pridno donasal črvov, da sta lovila ribe, in polžev, ko sta delala vabe za rake. Še celó krompir sta jedenkrat pekla skupaj. Tudi to pripovedujejo, da gospod profesor hodi o Veliki noči pomagat pet psalme, pa ne vem, če v Kamnik ali kam drugam. Kolikor iz vsega spoznam, ima gospod profesor vero. Kmalu v začetku leta je zaklical sošolcu Mušku, ki je zeló lahkomisljen in predrznega vedenja: „Sie meinen, es gebe keinen Gott? Ich sage Ihnen, es ist Gott, denn ich habe ihn erlebt.“ Gospod profesor je izkusil mnogo bridkega v življenju, kakor pripovedujejo. Ali jednega njegovega izreka si ne morem razložiti, ko je rekel sošolcu Domnu, ki malo teže tolče nemščino in tudi ni prav dobro znal zgodovine: „Sie können höchstens ein Dorfkaplan werden.“ Kaj je vaški kapelan tako malo vreden? — Pred jednim mesecem se je bil gospod profesor strašno razjezil nad sošolcem Kolcem. In po pravici. Kolec je ponavljal peto šolo, pa se tudi letos ni hotel učiti. Silno žalostne reči pripovedujejo o njem: da se je cele noči potepal, da je grdo živel, in še hujše... In res je bil ves upadel in bled, z nikomer ni govoril, vsaka beseda ga je razsrdila, da je zaklel. Jaz nisem izpregovoril ž njim, ker si nisem upal, pa me tudi ni nič vleklo k njemu, Gospod profesor ga je torej jedenkrat vprašal, a ker ni nič znal, rekel mu je, da naj gre v klop, in da ne bo nikdar izdelal pete šole. Kolec se je ves srdit obrnil ter stopal po šoli tako trdo, da so se tresla vrata in okna. V gospodu profesorju je vse zavrelo. „Marsch hinaus!“ zavpil je nad njim, in glas mu je bil takoj hripav.

Kolec je šel. Od tedaj ga ni več v šolo. Sedaj je, kakor se sliši, doma pri stariših, ves bolan; sušico ima, in pravijo, da pomladi ne bo učakal. Oh, kako je to žalostno: prej tako čvrst, rdeč, lepo rejen mladenič, in tudi učil se je dobro do pete šole, sedaj pa — živ gnije in hira, v neizmerno žalost starišev. Ljubi oče, povem Vam: kadar se spomnim tega nesrečnega sošolca, vselej se zgrozim in na misel mi prihaja, da mora biti grdo, nesramno in nečisto življenje — nekaj strašnega! — Oče, sedaj vem, zakaj ste mi v slovo rekli samo te dve besedi: „Bodi sramežljiv!“ — Srčno pozdravljam mater in Vas. Z Bogom!

Vaš

Ivan.

47. Kavalir! „Wohl dem, der frei von Schuld und Fehle“. — Drugič v gledišču. Groza pohujšanja. Prva balada: Povodnji mož. „Eine Lücke in der Bildung!“ Najlepši up mladosti strt! Prvi spis — v koš! Homerovo.

Mili prijatelj! Peta šola dela res čudeže. Mene je do čista izpremenila. Da me vidiš, kako se elegantno sučem po parketih in kake fine „komplimente“ delam, odkar poučujem v imenitnih družinah, kakor je Bočkova, ti bi strmel, udaril bi se ob čelo in vzkliknil: Je-li to mogoče: ta nekdanj tako nerodni Ivan — sedaj tak kavalir? Da, prijatelj, pravi pravcati kavalir, ali če hočeš, pristni vitez Don Quijote de la Mancha. Le poslušaj! Teden je od tega. Kakor po navadi pridem ob sedmih k Bočkovim, poučevat Vladimira. Ali kako se začudim, ko mi pride naproti gospodična Tekla ter pové, da so šli vsi v gledišče in da gospa mama prosi oproščenja radi Vladimira, saj je tako sobota, torej se bo drugi dan učil . . . Tudi je pravila, da je sama le radi tega ostala doma, ker jo boli glava. Zvedel sem dosti; zato sem se obrnil, da odidem. A tu se me oklene gospodična okrog roke ter zaihti po nemško: „Ach, Herr Instruktor, ich fürcht' mich so . . . bitte, begleiten sie mich in mein Zimmer!“¹⁾ Meni se je zdelo vse to vedenje jako čudno, potuhnjeno. Toda kaj sem hotel? Kdo se bo ustavljal solzam, zlasti ženskimi solzam? To bi bilo neolikano, da ne rečem, trdosrčno. Ponudil sem ji torej desno roko molčé. In spremljal sem jo v prvo sobo, molčeč, držeč se fino kot kavalir, zavedajoč se svoje imenitne uloge. Privédel sem jo v drugo sobo, a ona vedno dalje, dalje . . . Slednjič jo privédem v razsvetljeni salon. Posadim jo na „zofa“, priklonim se in — odidem. Ves čas nisem izpregovoril besedice. Ko

¹⁾ „Oh, gospod instruktor, tako se bojim . . . prosim, sprejmite me v mojo sobo!“

sem odhajal, pokrila si je obraz z obema rokama in globoko vzdihnila. Jaz pa sem jo mahnil kot slaven kavalir nazaj po gladkih parketih in ko sem bil na ulicah, zagledal sem nad seboj zvezdnato nebo tako mirno, veselo, in zdelo se mi je, kakor da mi vsaka zvezdica pošilja pozdrav iz daljave . . . In šel sem zopet, kakor po navadi, v cerkev sv. Nikolaja, in klečal sem tam do devetih, dokler ni prišel cerkovnik zapirat vrat. Bilo mi je tako lahko pri srcu, občutil sem neko notranje veselje, kakor že davno ne . . . in spomnil sem se ljube matere, kako so me vedno učili, naj rad molim, pa me tudi Bog ne bo zapustil, in naj častim vedno Marijo in angela variha, pa me tudi ona ne bodeta pozabila, in mislil sem si: Ako bi mati vedeli, kako sem se védel ta večer, gotovo bi bili veseli . . . in na misel so mi prišle očetove besede ob slovesu: „bodi sramežljiv!“ in zdelo se mi je, da sem je vedno izpolnjeval . . . Ozrl sem tudi proti oltarčku, kjer je podoba svetega Alojzija. Svetilnica je brlela pred sliko in jo le slabo razsvetljevala, toda meni se že izdavnata slika ni zdela tako mila, ljubezniva, kakor nocoj, in nekaj me je z vso silo vleklo k njej, da bi jo poljubil in da bi obljubil sv. Alojziju, da mi on ostane vzor v vseh groznih viharjih dijaškega življenja . . .

Vihar dijaškega življenja je nastal še tisti večer na stanovanju. Vežna vrata so bila že zaprta, ko sem prišel domov. Vsa nevoljna mi jih je odprla godrnjava gospodinja. Očitala mi je, da sem ponočnjak in najbrže zašel na slaba pota. Kaj sem se hotel prepirati ž njo? Odgovoril sem ji: „Seveda, ponočnjak; saj veste, gospodinja, svet je čemdalje bolj izprijen, posebno pa študentje . . .“ In zadovoljna je bila, da je pogodila — pravo!

Učiti se mi oni večer ni ljubilo čisto nič. Sošolec Dolnik, ki stanuje z menoj, me je izpraševal, kaj mi je. Nisem mu hotel pripovedovati. V postelji dolgo nisem mogel zaspati; najrazličnejše misli so mi rojile po glavi. Duh se mi je prestavil k Bočkovim, k malemu Vladimirju, ki me tako zaupljivo gleda; približa se gospodična Olga, tiha, zamišljena, nedolžna kot angel . . . tu pridivja Tekla kot furija z razmršenimi lasmi, vse polno kač jej sika z glave . . . proti meni stegajo vratove, hoteč me pičiti . . . Grozna prikazen! In spomnim se Schillerjeve pesmi: *Die Kraniche des Ibycus*, katero smo letos čitali in se je tudi na pamet učili; tam nastopajo strašne furije, in zdelo se mi je, da slišim njih krik:

Wohl dem, der frei von Schuld und Fehle
Bewahrt die kindlich reine Seele!
Ihm dürfen wir nicht rächend nahn,
Er wandelt frei des Lebens Bahn . . .

Drugo jutro je bila prvo uro matematika. Gospod profesor nam je bil dal „partijo“ čez vse, kar smo bili obdelali letos. Red, ki ga dobimo pri „partiji“, velja za tri, torej kdor tukaj dobi „vorzüglich“, je toliko, kakor da je dobil tri. Ni čuda, če se vsak potrudi, da tedaj dobro odgovori. Jaz pa nisem niti pogledal tistikrat zvezka; zvečer nisem mogel, zjutraj sem se pripravljaj za Livija. A kdo je bil prvi vprašan? Jaz. Dokazoval sem skladnost trikotnikov. Nekaj časa je šlo dobro, ker sem se spominjal od prej, kar nakrat se ustavi. Gospod profesor me je gledal, gledal s čudenjem. „Können Sie nicht weiter?“ vpraša. „Nein!“ „Dann gehen Sie!“ Navada pa je, da smemo vprašati gospoda profesorja, kakšen red nam je zapisal. Tako stopim tudi jaz k njemu ter ga vprašam: „Bitte, Herr Professor, was habe ich denn bekommen?“¹⁾ Gospod profesor pa mi osorno odgovori: „Ata (ker večkrat izgovori to besedo, prijelo se ga je ime: „ata“), heute war es sehr schlecht. Sie haben nicht entsprochen.“²⁾ Nicht entsprochen — to je s številko zapisano 6, tri „zeksarje“ torej sem dobil. Ravno prav! mislil sem si, drevi je slovensko gledališče, in sicer *Trnje in lovor*; dijaška vstopnica v parterju stane pa tudi ravno tri „zeksarje“ (30 kr.), — glej, fant, kakó si srečen, da si si jih zaslužil! In res smo šli zvečer v gledališče, mnogo nas je bilo iz našega razreda, kdor le more, gre, ker je slovensko, in národno umetnost smo dolžni podpirati vsi. Oni večer sem bil drugič v gledališču; prvič sem bil o Vseh svetih pri igri *Mlinar in njegova hči*. Takrat sem bil na galeriji. Vse polno je bilo gledalcev. Poleg mene je sedela debela mesarica; ves čas si je brisala oči, tako je bila ganjena. Na drugi strani pa je sedel dobrovoljen možiček, ki se je vedno držal na smeh, a govoril ni z nikomer nič. Ko je minulo prvo dejanje in je zastor padel, izvlekel je moj sosed škrnicelj suhih češpelj iz žepa, jedel in, ker je mislil, da je doma, koščice metal doli na glave gledalcev pri tleh. Rekel sem mu, da to ne gre; a on se je nasmejal in dalje metal. Spodaj pa so začeli ljudje gledati gor, od kod neki pada ta čudna „mana“. Brez dvoma bi se bil možiček še delj zabaval na ta način, da mu ni redar dopovedal, kako se mora človek v gledališču vesti. — Med igro *Trnje in lovor* sem pozabil na vse težave svojega dijaškega življenja. Dijakov nas je bilo natlačeno polno, niti ganiti se nisem mogel. Veselje nam je sijalo z obrazov, da imamo tudi slovensko gledališče. Zamišljen sem gledal na oder Ne smejaj se mi, če

ti pravim, da sem mislil, mislil, kako bi tudi sam kdaj spisal kako slovensko dramo . . .

Žal, da moj sošolec in tovariš na stanovanju, Dolnik, ne more z menoj. Oh, to je žalostna povest o njem. Ubožec čimdalje bolj boleha. Prijemlje se ga jetika, kakor kaže vse: ustnice mu modré, noge so mu silno težke, zjutraj se poti, pokašljeje vedno Zdravnik mu je nasvetoval, naj pije ribje olje. Pije ga z obupom, dasi je silno zoprno. Rad bi še ohranil svoje mlado življenje. Oh, saj si lahko misliš: mater ima doma, ki željno pričakuje, da ji bo sin podpora na stare dni Nekoč, ko sva bila sama, vprašal sem bolnega Dolnika:

„Tomaž, kje si pa vendar dobil bolezen?“ Molčal je nekaj časa, slednjič pa je z groznim glasom odgovoril, da mi je pretreslo vso dušo:

„Ivan, te bolezní si nisem sam kriv, mene so izpridili in pohujšali drugi. O, da nisem nikdar poznal onega stanovanja, nikdar poznal onega dijaka! — še danes bi bil zdrav! Tako pa bom moral umreti. — — — O uboga mati, uboga mati! . . .“ Nesrečni tovariš je začel jokati; tudi meni je bilo hudo in nisem vedel, kako naj ga tolažim. To pa sem občutil, da ga je nekdo pahníl v neizmerno veliko nesrečo . . .

A propos! To ti moram povedati, da se me ona „furijska“ Tekla ogiblje sedaj kot živega . . . Olga pa je — angel! — — —

Naposled te bo zanimala novica, da smo pretekli mesec osnovali tajno društvo „Slogo“, v katerem je pet sedmošolcev, jeden šestošolec in iz pete sem jaz. Namen društvu je: vaditi in uriti se v pisateljevanju in kritikovanju. Svoje spise izročamo predsedniku Draganu iz sedme, ki jih dene v trdne platnice, ovite z „gumielastiko“, in te potem krožijo od uda do uda. Jaz sem spisal do sedaj samo jedno balado z naslovom: *Povodnji mož*. Cele pesmi ti ne morem prepisati, ker je predolga, vsebina pa ji je ta: V cerkniškem jezeru prebiva povodnji mož; grad na zapadni strani jezera mu je trn v peti, ker ga moti v njegovem tihem kraljestvu. Sklene maščevati se. V gradu prebiva zadnji potomec slavne rodovine. Nekega dné se napoti mladenič, da si poišče nevesto. Takrat je bila še navada, da so jih „otimali“, s silo odpeljavali. Zjutraj je bilo jezero suho; mladenič je zajahal bistrega vranca ter se drvil po planjavi tje v hribe proti sosednjemu gradu. Zvečer se je vračal z ugrabljeno nevesto. Tu pa razburka povodnji mož dno jezera, voda začne vreti iz vseh kotlin . . . divje podi mladenič konja . . . še urnejše rastó vodé . . . jezdec pridirja do vrtina in pade z nevesto vred in konjem v brezdno . . . , povodnji mož pa se zakrohota . . . Od tedaj je grad razvalina.

¹⁾ „Prosim, gospod profesor, kaj sem pa dobil?“

²⁾ „Ata, danes je bilo prav slabo. Niste znali.“

Evo Ti nekaj kitic:

„Kdo nočni si jezdec, kaj goni te tod,
Li mar ti ni nič, da izginja ti pot?

Ne pôdi mi dalje, oj mladi begun,
Glej, vliva se ploha, narašča tolmun!“

A urno, urneje konjič peketá,
Iz teme pa čuje se govor le-tá:

„O Čestmir, o Čestmir, naj idem nazaj,
Zgubila sem pokoj, zgubila sem raj.

Nikoder na svetu ne najdem mirú —
Oh, pusti, oh pusti me, Čestmir, domú!“

„Umiri, umiri se, vstavi solzé,
Saj stariši radi ti pač oprosté.

Naj z bliski udarja nebesni vladár,
Iz mojih te rôk ne iztrga nikdár.“ —

In dalje, le dalje mi konj peketá,
V viharju pa sliši se govor le-tá:

„Ne čuješ-li, Čestmir, šumenja valov?
Pogin naju čaka — o Bože! — gotov!“

„Le môlči, le môlči mi, dete ljubó,
Zanesi na mojo se krepko rokó!

Že z grada od daleč se okna bliščé,
Glej, tam preživiva še dneve srečné.“

Po bliskovo nese ju zvesta žival,
Ni grom ju ne plaši, ni vzburkani val.

Le dalje, le dalje urnó peketá,
Saj bode, saj bode že skoro domá.

In huje narašča bobnenje votlin,
Iz jam grgrajočih se vzdiga vrtin.

A čuj, kako grozno v prepadu grmi!
Konj sluša — se vspenja — poskoči — zleti —

Kipeč in peneč pa razgrinja se val,
Krik: Čestmir! — Zorana! — prihaja od tal.

In v hipu potihne bobnenje votlin
In zopet ponikne pod zemljo vrtin.

Iz dna pa prikaže se starec strašan
In grozno, srdito zakrikne čez plan:

„Potopil, sovrag, sem te v temno vodó!
Povodni se mož, znaj, maščuje takó.“

„Dom in svet“ 1896, št. 15.

Kakor vidiš, posnemal sem Prešernovo „Lenoro“ in Levstikovega „Ubežnega kralja“. Učim se pesništva noč in dan.

Profesor Heinrich, ki nam pové toliko zanimivih rečij, je rekel nekoč: „Ein Jüngling, der nie dichtete, hat eine Lücke in seiner Bildung.“ In kdaj naj poje, pesnikuje, če ne v peti šoli?

Toda, oh, prijatelj moj, jedno spoznanje je prišlo, bridko, tako bridko za-me, da mi je zagrenilo življenje morda za vedno.

Sem dolgo upal in se bal,
Slovó sem upu, strahu dal . . .

tako kličem tudi jaz s Prešernom. Toda čemu jadikovanje? Alea est iacta — kocka je padla. Pa da ti povem brez ovinkov: spoznal sem, nedvomno spoznal, da jaz nikdar ne bom — slovenski pisatelj. In kako je prišlo to spoznanje? Takoj v začetku tega šolskega leta sem spisal majhno povest z naslovom: *Prijatelja*. Ž njo sem hotel stopiti v javnost. Sramotno se mi je zdelo: v peti šoli, pa da ne bi še nič dal v tisek! In tako sem namenil povestico za „Vrtec“. Toda kako jo oddati? Sam vendar ne morem in ne smem nesti? Pisatelj se mora skrivati. Tu mi pride na pomoč dobri sošolec Gruden. Ponudi se, da jo on ponese gosp. Tomšiču, „Vrtčevemu“ uredniku. Treba je bilo le še podpisa. S pravim imenom se ne smem, ker je po gimnazijskih pravilih prepovedano. Kakšno izmišljeno ime bi si dal? Dolgo, dolgo sem ugibal, listal „Zvon“ Stritarjev, kjer ima naštetih vse polno slovanskih imen, a nobeno mi ni bilo všeč. Slednjič je dobim: Jezerko, da, to je pravo! In podpisal sem se: Jezerko. Potem sva nesla spis oba z Grudnom. V veži sem mu ga izročil; nesel ga je gospodu uredniku v prvo nadstropje, jaz pak sem čakal v veži. Srce mi je tolklo nemirno. Sedaj, sedaj se bo odločila moja usoda, moja slava! Aut — aut! V začetku listopada sem spis oddal. Kako sem štel dneve do prvega grudna! kar niso hoteli minuti. Slednjič pride 1. dan grudna. Tedaj izide „Vrtec“. Tovariš Gruden ga je dobival. Skupaj sva šla ponj. Zopet sem ga čakal v veži, ko je šel gor po list. Prinese ga. Srce mi je bílo, da mi je hotelo razgnati prsi.

„Ali je moja povest notri? Poglej, poglej!“ klical sem nemirno. Na prvi strani je ni bilo, na drugi tudi ne, na nobeni . . . grozno! Pač! glej, v „listnici“ je tvoje ime. Ali vidiš, kaj je zapisano? Beri:

G. Jezerko: Vaš spis ni goden za natis.

Tèma se mi je stočila pred očmi — oh, prebral sem svojo — smrtno obsodbo! Proč ste torej vse moje lepe sanje, nikdar, nikdar

ne bom slovenskemu narodu koristil — s pesom! Oh, dobljeno je pekbče spoznanje... Ali ne velja po pravici tudi o meni:

Tako še mlad,
Pa vže nesrečen,
Pa vže brez nad?

Najlepši up moje mladosti — strt z jedno samo drobno vrstico!

Tovariš je videl moj duševni boj. Prijel me je sočutno za roko ter rekel:

„Ivan, razburjen si, pojdiva na Homerovo!“

Homerovo imenujeva neko vino v Permetovi gostilni tam v Špitalskih ulicah, in to radi njegove izvrstnosti. Sploh sva se navadila letos vsako reč, ki je najizvrstnejša, najboljša, nazivati s pridevkom: Homerov, n. pr. Homerova pesem, Homerov junak, in tako tudi — Homerovo vino. Poklicala sva ga pol litra in — molčala. Slednjič me opozori prijatelj na sliko sv. Pavla gori nad menoj, in pod sliko je bil napis:

Sanct Paulus war ein Medicus,
Er schrieb an den Timotheus:
„Um deines schwachen Magens willen
Sollst du den Durst mit Wein dir stillen.“
Er war ein Mann nach uns'rem Fuss,
Hoch lebe sanct Paulus der Medicus!

Ta napis naju je navdušil, da sva poklicala še jedno merico. Tolik je vpliv lepe pesmi, sploh lepega slovstva! Toda vsaka prevzetnost se kaznuje, tudi najina se je. Hotela sva plačati, iskala denar po žepih, pa oba skupaj nisva imela dovolj. Kaj storiti? Zastaviti ure? Kje jo imaš? Tu stori prijatelj Gruden Homerov sklep: ti me počakaj tukaj, jaz grem pa domov gospodinjo prosit, da mi posodi. In izmuzal se je, jaz pa sem ostal sam. Ker ga le dolgo ni bilo, jela se je natakara bati, da bi je še jaz ne popihal. Vstopila se je blizu vrat in me merila z očmi. Nisem se upal niti ganiti. Zdelo se mi je, kakor da vidi tudi natakara v meni — propalega pisatelja. — Oh, koliko sramote jeden dan! Slednjič prikrevsa tovariš. Plačava in odideva. V veži srečava — Levstika, ki tudi zahaja v to gostilno, morda radi iste Homerovine. Šla sva drug mimo drugega — jeden največjih pisateljev slovenskih in — jeden, ki je s svojim prvim spisom prišel v — koš! To je lepa primera kontrasta, nasprotja, kaj ne?

Oh, prijatelj, z neko bridko ironijo, s sarkazmom ti pišem te vrstice. V srcu pa je vendar-le hudo, da brez mirú okrog divjam...

In ni ga mesta vrh zemljé,
Kjer bi pozabil to gorjé!

Tvoj

Ivan.

Vrnitev.

Aj, ti ljubica,
Kak zločesta si!
Lažeš mi samó,
Da nevesta si.

Pa na pir me svoj
Vabiš že nocoj,
In harmoniko
Vzamem naj s seboj?

Še okliče naj
Trikrat naju prej
Novi kapelan:
Ali — o povéj! —

Kaj pomeni naj
Okrog usten smeh,
A taisti hip
Solza ti v očeh?

Ah, ta čudni smeh —
Ti nezvesta si!
Solze te v očéh — —
Ti nevesta si!

Pri vojaki, da,
Dolga leta tri,
Kaj se vse domá,
Láhkó premeni!

Sosed je umrl,
Mož najlepših let.
Bogme ní imél
Jih ní trideset.

In krčmarjev konj
Tudi je dostál —
Káka lepa to
Bila je žival!

Srečni vi ljudjé,
Veselite se!
Kaj vam ptuja bol?
Zavrtite se!

In ponosni hrast
Stari za vasjó,
Tudi več níkdár
Zelenél ne bó —

Pa kakó ljubáv,
Nežna rožica,
Slaba vstrájala
Bi ubóžica?

Ah ljubáv! — — Nocoj
Naj na pir grem tvoj?
In harmoniko
Vzamem naj s seboj?

Glasno péval bom,
Glasno sviral bom,
Smrtno pesem si —
Saj umiral bom!

Gojko.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Cerkvene razmere v novem veku.

Nova dôba je napočila v začetku 16. stoletja, ko je učil Luter svojo krivo vero. Privržencev in prijateljev je našla ta nova vera največ med plemenitniki.

Kakor v drugih delih štajerske dežele, tako se je ta kriva vera tudi v Ptuj (1525) ugneznila od solnograjske strani. Kakor nam zgodovinarji pripovedujejo, bili so baje ptujski in mariborski protestantje med drugimi še najbolj mirni. V tem času, kakor pravi F. Raisp, je prenehal kolegijatni kapitel, ker je bilo njegovo imetje zarubljeno, pa tudi vrsta nadduhovnikov je za nekaj časa prenehala, ker se je veliki del meščanov vnel za novo vero.

Pa ravno v tem času je ptujska nadduhovnija ustanovila več župnij, kakor sv. Lovrenc v Slovenskih goricah l. 1586., sv. Rupert v Slovenskih goricah l. 1600., potem vikarijata pri sv. Urbanu l. 1596.¹⁾ in pri sv. Margareti niže Ptuja l. 1597.

Ko je l. 1585. oglejski patrijarh obiskaval svojo škofijo na desnem bregu Drave, počastil je ob tej priliki tudi Ptuj s svojo navzočnostjo.

Ko je nadvojvoda Karol dobil Ptuj od solnograjskega nadškofa (1571—1572), prešel je tudi patronat ptujske cerkve na deželnega kneza, kateri še sedaj izvršuje to pravico, a ptujska župna cerkev je mati prej imenovanih župnij in Vurberga, nad katerim ima pravico patronsko.

Ko se je katoliški nadvojvoda Ferdinand II. goreče prizadeval odpraviti s Štajerskega lutersko vero, izbral je v ta namen za celo deželo komisijo, katere udje so bili: Andrej baron Herbersdorf, Janez opat Admontski, Alban Moosheim, komorni svetovalec, in Friderik plemeniti Paar, deželni poštar kot vodja, katere so spremljali slovenski in nemški vojaki ter so hodili od mesta do mesta, od trga do trga.

Tako je prišla ta komisija tudi v Ptuj, ponovila dné 17. prosinca l. 1600 katoliško vero, h kateri so se bili l. 1599. zopet povrnili mestni magistrat in nekateri meščani, ter je dala 19. prosinca vpričo meščanov in okoličanov sežgati na dominikanskem, minoritskem in mestnem trgu vse krivoverske spise in knjige, kar jih je bila zasledila. Potem so morali meščani

priseči, da bodo pravi veri in vladarju vsekdar zvesti. Bila sta slednjič še imenovana dva vladna zastopnika, župnik Ripšer in jeden meščan, ki naj bi pazila, da se bodo ukazi komisije izvrševali.

Tisti pa, kateri se niso hoteli povrniti v naročje katoliške cerkve, morali so v treh dnéh zapustiti mesto in iti v prognanstvo. Najbolj zagrizeni luterani v Ptuj so bili: Janez Grübner, lekarnik, Krištof Schauer¹⁾ in njegov sin Janez, Tomaž Steibl, lastnik Traneka in Trnovec, in nekatere meščanke, zlasti gospa Marenzi.

Pa ta protireformacija ni imela zaželenega sadu. Ptujčani so vedeli, da komisija se ne porne tako hitro v Ptuj, zato so kmalu otresli ves strah ter so postali v verskih stvareh od dné do dné bolj mlačni in vsled tega tudi sprejemljivi za vsako zmoto in hudobijo. In ker so se prognanci začeli zopet vračati, širilo se je luteranstvo vedno bolj ter je kljub prizadevanju skrbnega župnika in gorečih dominikanov okužilo že v teku dveh let večino meščanov. Mnogim pa ni bilo veliko mar, kateri veri da pripadajo. To so najlepše pokazali s tem, da so na nov zvon, ki je bil l. 1602. ulit, dali napraviti podobe Lutra, Kalvina in Melanchtona. Pri takih razmerah se pač ni bilo čuditi, da je zakotna šola, katero je neki Wagmeister ustanovil, da bi v njej meščanske otroke poučeval v luteranskem duhu, bila kmalu prenapolnjena. Vlada je sicer dala l. 1603. to šolo zapreti, a to ni nikakor zboljšalo razmer, temveč je luterane še bolj razkačilo, da so še bolj razsajali.

Ker se je duhovščina pritoževala v Gradec zaradi razširjenja krive vere, poklicala je vlada nekatere rogovileže ter jih kaznovala, nekatere v denarju, druge z zaporom. Pa tudi to ni nič pomagalo. Prišla je torej o binkošti l. 1606. druga komisija v Ptuj. Našla je posebno med ženskim spolom mnogo krivoveri udanih oseb. Predsednik komisije, škof Mártin, je stanoval v hiši Marjete Marenzi, vdove Bernharda Marenzija, bivšega mestnega župana in l. 1596. mestnega sodnika.²⁾ Ko jo je škof vprašal o njeni veri, odgovorila je: „Jaz sem luteranka in hočem kot taka živeti in umreti.“ To je vladiko zelo osupnilo. Izkušal je sicer, o zmoti jo prepričati in

¹⁾ Ta je l. 1590. daroval za pokopališče v Vindendvi 8 gld. in za tamošnjega predikanta 3 gld. (I. Orožen, I. 322.)

²⁾ F. Raisp, Pettau, str. 184.

¹⁾ Lapajne, Zgodovina štajerskih Slovencev ima letno število na str. 218: 1518.

pridobiti za resnico, a ko je izprevidel, da je vse zaman, odpustil jo je od sebe z opominom, naj vsaj nikogar ne pohujša.¹⁾ V obče so ob tej priliki komisarji prav vljudno postopali. Izgnani so bili samo nekateri, kot strastni rogovileži znani luterani, vsem drugim je bil dán precēj dolg čas za premislek.

Takrat je škof Martin na prošnjo župana Jurija Sorgerja v cerkvi vseh Svetnikov zopet posvetil poglavitni oltar, katerega so bili luterani s svojo službo oskrunili. Tudi zgoraj omenjeni zvon je bil ob tej priliki zopet posvečen, a poprej je moral ključavničar gladko odpiliti spotikljive podobe krivovernikov.²⁾

Premehko postopanje te komisije je bilo krivo, da je v Ptuj ostala prejšnja nemarnost in mlačnost. Škof Martin, ki je v naslednjem letu (1607.) imel na spodnjem Štajerskem kanonično vizitacijo, ni našel v Ptuj ugodnih razmer. Vladika je prišel v Ptuj iz Maribora dné 10. rožnika i. l. zvečer. S seboj je imel dvornega kapelana Viljema Pavliča³⁾ in nekaj služabnikov. Drugi dan je pregledal mestno cerkev in podružnice, izpraševal duhovnike in vernike ter delil zakrament sv. birmе⁴⁾; dné 12. t. m. pa je odšel k sv. Marjeti, od tam k Veliki Nedelji in Ormož, kjer je našel v vsakem oziru pomilovanja vredne razmere.

Akoravno je komisija storila kolikor je mogla, vendar je vlada leto za letom iz Ptuja dobivala žalostna poročila. Kakor župnik Ripšer, tako so zdravnik Matjaž Astij in drugi tožili, da se izmed ptujskih meščanov le malokdo zneni za izpoved in božjo službo. O nedeljah in največjih praznikih so cerkve prazne, pač pa

je po prodajalnicah in gostilnah vse polno ljudij. Tudi za poste se redko kdo méní. Zaradi tega so o postnih dnevih mesnice ravno tako obiskovane kakor o drugih. Prav vernih meščanov je jako malo, čemur pa se ni čuditi, ker je videti in slišati toliko pohujšljivega. Krištof Schauer — poosebljeno pohujšanje — je mnogo meščanov izpridil in pridobil za krivo vero. Isto tako tudi Grübner, ki sicer živi zunaj mesta na svoji pristavi, a meščane vedno hujska zoper duhovščino in ljudi pohujšuje. Trnovski Steibl stanuje po zimi v mestu ter širi luteranstvo. Ana Toting, Monšberška grajščakinja, je že več deklet odtujila pravi veri. Preskrbljevalec živeža Zaharija Schmidt in njegov svak računovodja Waltersdorfer, ki sta l. 1600. bila iz Gradca prognana, pridigujeta luteranstvo celó očitno v provijantni hiši. Razven teh je še več drugih meščanov vseskozi krivovernih. Največ, gotovo čez dvajset, je pa luteranskih meščank. Te hodijo v Medjimurje h kalvinom k božji službi, donašajo od ondod krivoverne knjige in spise ter razširjajo krivo vero v mestu in okolici. In zaradi tega postajajo razmere od dné do dné žalostnejše in tudi katoličani vedno mlačnejši. Ne bilo bi še prišlo tako daleč, ko bi mestni svetovalci natančneje izpolnjevali svoje dolžnosti. Ne le, da ne skrbijo za to, da bi o nedeljah in praznikih bile prodajalnice med božjo službo zaprte, — še sami dajejo slab vzgled, ker ali celó k pridigi ne hodijo, ali pa se le po kotéh potikajo. In kaj še govorijo tu in tam? Ta pravi, da je papež antikrist, oni pa trdi zopet kaj drugega. Svetovalec Krabat pa je celó izustil, da je bedak

sacellum susceptus, quem eadem die examinavimus et approbavimus; vir bonus habetur.

Tertius Felix Caesar, Marburgensis, Styris, a nobis ante septennium in presbyterum ordinatus, quem praedicta die nobis a Dno parcho Pettoviensi praesentatum, examinavimus et pro vicario apud s. Vrbanum approbavimus. Hic orat Breviarium Romanum et confessionale apud s. Vrbanum cum non sit, curabit fieri.

Quartus est Oswaldus Bernauer, a nobis examinatus et per patentes pro vicario ad s. Laurentium in collibus approbatus. Hic etiam apud se capellum habet, Nicolaum Kolar, qui modo non adfuit, sed dicit, se antea a nobis examinatum et approbatum et cultum divinum peragit apud filialem Ecclesiam s. Andreae.

Die eadem visitavimus Ecclesiam s. Oswaldi in suburbio Pettoviensi, quae est filialis parochiae Pettoviensis. Haec habet Coemiterium et tria altaria, omnia integra et bene ornata. Missale novum Salisburgense adest, Eucharistia decenter servatur. Baptisterium non habetur. Cultum divinum ibidem singulis dominicis et festis diebus peragit Sclavonice D. Thomas Pulisani, de quo supra.

Die eadem venimus ad Ecclesiam seu Sacellum omnium Sanctorum in civitate Pettoviensi, quae est filialis praedictae parochiae. Ibi non est coemiterium, neque Eucharistia servatur. Tria adsunt altaria, omnia bene ornata, quorum duo profanata sunt. Primum nos ante annum consecravimus. Cultus divinus in eadem fit novies per annum.

¹⁾ Mittheil. d. hist. Ver. f. Steier. XXXII, 7.

²⁾ Jak. Rosolenz, Gegenbericht, str. 149. in 150.

³⁾ „Natione Lusitanus. dioec. Magdeburgensis“ je bil v mašnika posvečen v Gradcu malega travna l. 1605. Dné 12. svečana l. 1615. imenoval ga je sekovski škof Martin župnikom v Radgoni, kjer je služboval do l. 1620.

⁴⁾ O Ptuj je škof zapisal v svoj dnevnik sledeče:

„1607., die 11. Junii visitavimus parochialem Ecclesiam s. Georgii in Pettau; ejus Praesentator et Advocatus est Serenissimus, Confirmator vero Archiepiscopus Salisburgensis. Haec Ecclesia cum Coemiterio per sepulturam haereticorum prophanata est; ibi duodecim sunt altaria integra et omnia bene ornata. Eucharistia decenter servatur. Baptisterium adest, Missalia nova Salisburgensia et Confessionalia optima habentur. Et parochus confirmatus est, M. Joannes Ripscherus, per inferiorem Styriam Commissarius, olim S. P. Alumnus, a nobis ordinatus. Vir bonae et honestae vitae. Haereticos in sua parochia existentes in scripto est transmissurus.

Hujus Capellani sunt:

Dnus Adam Kobelius, Pettoviae chorimagister, a nobis jam dudum examinatus et approbatus, cui etiam patentes dedimus.

Alter est Dnus Pulisani, Dalmata, Canonicus Eccl. Nonensis, a Dno parcho Pettoviensi, circiter ad festum s. Georgii pro Ecclesia s. Oswaldi, extra moenia vrbis Pettoviensis, ubi cultus divinus Sclavonice peragitur, in

tisti, ki še gre na božjo pot v Marijino-Celje (Mariazell).

Take ali jednake tožbe so prihajale v Gradec. Zato je nadvojvoda l. 1610. ukazal Janezu Krištofu Tattenbachu, doktorju Krištofu Breitingeru v Gradcu, potem Juriju Pileatorju, župniku v Mariboru, in Janezu Sigmundu Aichhornu, oskrbniku Ptujkega grada, naj gredo mahoma v Ptuj in tamošnje meščane zaslišijo zastran izpovedi, obhajila, božje službe in postov. Oskrunjevalce naj ostro kaznujejo, trdovratneže pa brez usmiljenja odpravijo.

Dotični gospodje so razven Aichhorna, ki se je zaradi bolezni pridružil nekatere dni pozneje, prišli v Ptuj dné 18. velikega srpana l. 1610. Našli so ondi 28 očitnih krivovercev, 60 takih, kateri niso velikonočne izpovedi opravili, 136 zasramovalcev postne zapovedi. Prav katoliških in vseskozi vernih je v mestu bilo le petnajst. Komisija je potem takem imela dovolj opravila. Postopala je ne gledé na stan in spol jako ostro, zakaj hotela je nadvojvodi izročiti komorno mesto Ptuj — celo verno.

Lekarnik Grübner, ki je kljubu prepovedi prišel parkrat v mesto, moral je plačati 500 gld. kazni. Izgovarjal se je sicer, da je obiskaval svojo na smrt bolno soprogo, a to mu ni nič pomagalo.

Janez Schauer, sin Krištofov, je moral, četudi je bil plemenitaš in si je bil kot vojak pridobil veliko zaslug za deželo, mahoma zapustiti mesto.

Računovodja Waltersdorfer je umrl 31. velikega srpana i. l. Preskrbljevalec živeža Schmidt pa ni hotel priti pred komisijo, češ da ona nima ž njim kot vojakom nič opraviti. Javili so ga vladi kot upornika.

Znana gospa Marenzi, s katero je škof Martin ravnal tako vljudno, je kljub visoki starosti morala v treh dnéh zapustiti mesto, čez dva tedna pa še deželo.

Tudi Grübner in Tomaž Steibl sta morala v prognanstvo. Drugi so dobili več ali manj časa za premislek. Mestni svetovalec Krabat je bil odstavljen in na njegovo mesto izvoljen Lampertič.

Kdor ni bil vsaj jedenkrat v letu pri izpovedi in sv. obhajilu, plačal je pet tolarjev kazni, za vsak prelomljen post pa jeden tolar. Ostra kazen je zadela vsakega, pri katerem so našli kako krivoversko knjigo: imoviti so morali plačati deset do dvajset cekinov, manj imoviti pa toliko tolarjev. Kdor ni imel s čim plačati, bil je zaprt ob vodi in kruhu in sicer za vsak tolar po jeden dan.

Krivoverskih knjig so nabrali veliko košaro. Te sta doktor Breitinger in župnik Ripšer nesla na most ter sta jih vrgla v Dravo.

Predno je komisija dné 3. listopada i. l. zapustila Ptuj, naročila je še meščanom, da morajo ob nedeljah in praznikih med božjo službo imeti mestna vrata, gostilne, mesnice in prodajalnice zaprte. Mesarjem pa je bilo pod kaznijo sto cekinov prepovedano o postnih dneh mesnice odpirati in prodajati meso. Tudi skrunjevalcem izpovedi in postov so bile napovedane velike in občutljive kazni.

Zoper ostro postopanje te komisije so se pritožili Ptujčani celó pri cesarju. Vsled tega je vlada komisarje pokarala in mnogo kazni izpregledala. Pač pa je kljubu ugovorom potrdila novo dekliško šolo, katero so komisarji mesto prejšnje zakotne šole ustanovili v Ptuj.¹⁾

Pa tudi ta komisija, dasi je ostro postopala, ni mogla iztrebiti vsega plevela. In tako bi se bilo luteranstvo brezdvomno v Ptuj zopet razširilo, ko bi ga ne bili še o pravem času zadušili misijoni jezuitov in kapucinov; ti-le so se tam naselili l. 1615.

O kolegijatnem kapitolu je ostal še samo spomin v tem, da ima prvi za župnikom, sedaj za proštom, nemški naslov „Chormeister“. V knjigi „škofija in nadduhovnija v Ptuj“ piše M. Slekovec na str. 89. tako-le: „Ker je župnik v dōbi reformacije moral kot komisar večkrat od doma iti, ustanovil je z dovoljenjem škofovim pri mestni cerkvi v Ptuj službo „chorimagistra“. Ta naj bi namestoval župnika ter na to gledal, da se božja služba redno vrši, in kakor v cerkvi, tako na koru vse dostojno opravlja.“

L. 1621. 28. malega srpana je cesar Ferdinand II. daroval minoritom v Gradcu župnijo svetega Vida niže Ptuja, katero darilo je papež Urban VIII. potrdil dné 6. velikega srpana l. 1623.

L. 1637. so povzdignili cerkev sv. Ožbalda zunaj Ptuja v samostojni vikarijat, l. 1670. pa cerkev sv. Urbana in l. 1676. cerkev sv. Margarete v župnijo.²⁾

Ko je katoličanstvo prerajeno in očiščeno zopet zavladalo, začelo se je povsodi novo življenje. Ljudstvo je z veseljem opravljal svoje krščanske dolžnosti; v Ptuj samem se je vsled vladne uredbe udeleževal mestni magistrat vsako nedeljo in praznik v popolnem številu pozne božje službe, med katero so bile vse prodajalnice zaprte. V tej dōbi je mestna cerkev svetega Jurija dobila mnogo volil, katera pričajo še poznejšim rodovom o pobožnem duhu Ptujčanov.

Omenimo še obljube, katero so Ptujčani storili l. 1680. dné 24. kimovca pred Najsvejšim. Že prejšnje leto 1679. se je bila oglasila

¹⁾ Mittheil. d. hist. V. f. Steierm. XXXII., 13—22. — M. Slekovec, škofija in nadduhovnija v Ptuj, str. 89 sl.

²⁾ F. Raisp, Pettau, str. 115.

na Dravskem polju strašna kuga, katera se je pomikala od vasi do vasi, dokler ni leta 1680. dospela tudi v Ptuj. Od 29. malega travna do 16. rožnika je pobrala 69 ljudi. Malega srpana je nenadoma prenehala, a v drugi polovici velikega srpana je iz nova začela daviti ter je precěj časa razgrajala tako hudo, kakor že dolgo ne. Do konca listopada l. 1680. je bilo v Ptujju že 54 hiš zaprtih in z velikimi belimi križi zaznamovanih, zakaj kuga je v enem čertletju pobrala 274 ljudi. Imoviti meščani so bežali k vinogradom deloma v Haloze, deloma v Slovenske gorice; pa tudi manj imoviti so odhajali in zopet dohajali, dokler ni vlada tega ostro prepovedala.

Ptujčani, videči pred seboj grozno smrt, poskušali so sedaj to, sedaj ono, da bi jezo Gospodovo potolažili in odvrnili hudo šibo. Mnogokrat so šli v procesijah od cerkve do cerkve ter so prepevali spokorne pesmi, molili rožni venec in litanije in delali različne obljube.

Pomenljiv dan za mesto Ptuj je bil 24. kimovec l. 1680. Omenjenega dné — bil je god sv. Ruperta — so se zbrali v mestni cerkvi svetega Jurija nadžupnik Ciprijan pl. Collonia z vsemi duhovniki mestne župnije, provincijal minoritov Gašpar Dietl z večino svojih konventualov (Raisp na str. 116. Minoriten-Guardian Gregor Lednik), prior dominikanov Dominik Moskon, samostanski pridigar Kolb, kapucin, potem mestni župan Bolfenk Zauner z vsemi svetovalci in toliko število meščanov obojega spola, da je bila prostorna cerkev natlačena.

Najpreje je služil nadžupnik sv. mašo pred Najsvetejšim, pred zadnjim blagoslovom pa nastane v cerkvi tihota in vsi pokleknejo. In sedaj povzdigne nadžupnik svoj glas in narekuje, vsi v cerkvi zbrani pa govoré za njim to-le obljubo:

„Mi duhovni in posvetni predstojniki, meščani in vsi, kateri prebivajo v Ptujskem mestu, obetamo tukaj pred izpostavljenim svetim Rešnjim Telesom klečé Bogu vsegamogočnemu, devici Mariji, sv. Jožefu, sv. Rupertu in drugim svetnikom zase in za svoje otroke in vnuke, za sedaj in za vse prihodnje čase:

1. Da se bomo pred praznikom sv. Jožefa in sv. Ruperta postili in da bomo ta dva praznika s slovesno božjo službo obhajali, od večernic prejšnjega dné do solnčnega zahoda drugega dné, katere božje službe se bomo vsi udeležili.

2. Obetamo tudi, da bomo na praznik sv. Ruperta, t. j. 24. kimovca, imeli vsako leto procesijo k cerkvi sv. Jožefa, katera se bo zidala; v tej bo v znamenje nedolžnosti šlo

šest belo oblečenih fantov pred duhovščino, za njo pa bomo šli mi verni, držeči v rokah svečo in bomo na glas molili sv. rožni venec.

3. Vežemo se, da bomo izmed odličnih meščanov izbrali dvanajst mož, ki bodo v procesiji šli bosí in bodo za roko vodili vsak enega berača, jim stregli in na zadnje obdarovali.

4. Slednjič se še vežemo, da bomo tudi na god sv. Jožefa — 19. sušca — imeli jednako procesijo. Pred Najsvetejšim obetamo vse to natanko držati. Bog naj nam in našim potomcem podeli k temu svojo milost ter naj nas podpira!“

Vseh pričujočih se je polastila sv. groza; po cerkvi so kakor rahločutne ženske tako tudi neobčutljivi možaki na glas jokali in če kdaj, gotovo so takrat puhtele goreče molitve in prošnje k Bogu, naj bi hudo šibo milostljivo od mesta odvrnil. Ob tej priliki je mestni župan Bolfenk Zauner v imenu vsega mesta še obljubil, da hoče v čast sv. Jožefu postaviti cerkev. To se je zgodilo že l. 1681.

Omenjene obljube nam kažejo, kako težavne dolžnosti je ljudstvo sebi in svojim naslednikom nalagalo, da bi pri Bogu dobilo usmiljenje. Toda ko je minula kuga, pozabili so ljudje, kar so bili obljubili. Sekovski škof Ivan Ernest grof Thun je Ptujčane sicer že l. 1685. odvezal od tega, da jim pri procesijah ni treba bosim hoditi — pa tudi vse drugo se je že davno opustilo —, težko še kateri meščan danes misli na storjene obljube.¹⁾

Na jesen l. 1680. — kmalu po obljubi — je kuga v Ptujju prenehala, na zimo pa do cela ugasnila. Ker se je pa l. 1681. v sosednih deželah zopet prikazovala, na Hrvaškem, zlasti v Varaždinu in v Zagorju, pa tudi že hudo davila, zaukazala je vlada, naj hrvaško mejo takoj zapró. Tudi minoriti v Ptujju so dobili od cesarja Leopolda dné 18. vel. srpana i. l. ukaz, da morajo pod kaznijo 1000 cekinov dati vse ceste proti Hrvaškemu, posebno iz Krapine čez Macelj k sv. Trojici v Halozah, skrbno zavarovati in da ne smejo nikogar prek meje pustiti, ki ni bil poprej v postavni kontumaciji.

A vsi ti ukazi so došli tudi sedaj prepozno, kakor v prejšnjih letih, zakaj meseca velikega srpana je kuga že v Ptujju davila in pobirala. Do zime je umrlo 219 oseb, 19. velikega srpana tudi gvardijan in definator kapucinov, o. Lukež, ki je bil v mestu vseskozi zeló priljubljen.²⁾

¹⁾ Sim. Povoden, Bürgerl. Lesebuch 465. — M. Slekovec, škofija in nadduhovnija v Ptujju, str. 121. sl.

²⁾ Na majhni kameneni ploči, vzdani v vshodno steno mestne cerkve v Ptujju čitaš:

R. P. LVCA. S. ZAGR. GVAR-ET DEFE—TOR.
OBIIT IN PESTE—19. AVGUSTI. 1681.

Po zimi je kuga ponehala, a pomladi se je zopet oglasila, najprej po Halozah, v drugi polovici velikega travna pa tudi v Ptuj. Do velikega srpana je močno morila, potem pa nekoliko slabeje. Tudi tedanji mestni župan je zanjo zbolel, pa vendar ni umrl ter precèj časa ni mogel opravljati svojih dolžnostij. Mestni svetovalci so se pa zanašali drug na drugega, ter so bili bolj skrbni za svoj, kakor za drugih blagor.

Meseca rožnika je pobirala kuga svoje žrtve tudi že po Mestnem vrhu, a kljub temu so v mestu po nekaterih gostilnah pijanci tako razsajali, kakor bi bilo znoreli. Hoteči utopiti obup v vinu in žganju, zbirali so se v slaboglasnih krčmah, zlasti pri „Ziegelstadtl-u“ in „Kanisch-Wirth-u“, ter se v bran stavili sodnijskim slugam in vojakom.

Meseca malega srpana je solnce hudo pripekalo, kar je zrak še bolj okužilo, strašno bolezen pa pospeševalo. Zaradi tega se je ljudij polastila splošna obupnost. Ne le, da so bolniki ležali brez postrežbe, sami sebi pripuščeni po hišah, pustili so semtertje celó umrle po več dnij nepokopane. Zlasti v Halozah je bilo v tem oziru žalostno. V Tomajni so neko za kugo umrlo žensko našli golo za plotom ležečo, okoli nje pa več psov, ki so gnilo truplo trgali in koščke semtertje vlačili. Tudi pri svetem Vidu je požrešna žival tri mrliča tako strgala, da niso bili ljudem podobni. Ko se je bilo to naznanilo vladi, pokarala je ostro mino-rite zaradi malomarnosti ter jim z razglasom dné 18. velikega srpana l. 1682. zapretila, da bodo izgubili deželno sodno oblast, ako ne bodo bolje skrbeli za red in zyrševanje vladnih ukazov.

Veliko žrtev je ta kuga zahtevala, a h koncu še ji je pripadel občeznani mesar v Ptuj, Simon Jerančič, kateri jo je našel po menjavi drobiža ter umrl drugi dan.

Ker ni bilo več slišati o kugi in njenih žrtvah, preklicala je vlada svoj ukaz h koncu vinotoka istega leta, in meščani so smeli iti k bližnjim vinogradom v trgatev.¹⁾

Žalostni položaj o času pomora v Ptuj in okolici nam je z živimi besedami naslikal takratni župnik na Hajdinu, Ivan Jurij Hauptmannič. Dotični popis se glasi v izvirniku tako-le²⁾:

Apologus Carminicus

de horrenda contagione Pettoviensi.

Magnus, ubi lato decurrit gurgite Dravus,
Pettovii ad muros rorans confinia circum:

¹⁾ Dr. R. Peinlich, *Gesch. der Pest in Steierm.* II., 87 in 453.

²⁾ Sim. Povoden, *Bürgerl. Lesebuch*, 253.

Dravus Styriacae non ultima gloria terrae,
Hic morbi et pestes et funera mille sequuntur.
Non hic, si calami centum sint, oraue centum
Moeroris minimam possem describere partem.
Clausi omnes aditus, clausi pontesque, viaeque,
Clausae res propriae, commercia clausa per urbem.
Excubitore fero, qui vultu hastaque minaci
Accessum prohibet, lateque a finibus arcet,
Ni bona monstretur subscriptae syngrapha chartae,
Quin imo in biviis positi baculique, crucesque
Perpetuusque vigil. Quo non potuere locari
Excubiae, injectis arsere suburbia flammis.
Quot non sunt gemitus? quot non suspiria plebis?
Frustra se Christi clamabant esse fideles,
Frustra confessos, frustra baptismate tinctos,
Si modo sub sacra nequeant requiescere terra!
Sed seram hanc poenam, virgasque hac fecimus ipsi,
Dum male vivendo pestem fere traximus ad nos
Amentes in fata nimis. Licet armiger argus
Excubet ante fores, monstretque flagella satelles,
Congressumque vetet, nil terret cura salutis.
Conveniunt, potantque simul mensisque repletis
Fatales mandunt epulas mortemque propinant.
Non secus, de pariter posita capiuntur ab esca.
Multos in coenis, multos in potibus ipsis
Abstulit atra lues. Quosdam carbunculus ardens,
Ulcus hians quosdam mensis extinxit in ipsis.
Non pauci in sylvis passim, campisque reperti
Exanimes, turpi sanie, taboque fluentes,
Qui vix invento sunt vespillone sepulti.
Ipsi sanorum, podalirica turba, magistri
Horrent attoniti, vim vique repellere tentant.
Sed cuncta incassum. Nulla hic discretio sexus
Aetatisque fuit: tenet ubera mortua matris
Parvulus, et vacuas sicco trahit ore papillas
Defunctam inclamans matrem, quaerensque, ge-
mensque,

Sed lactis, victusque loco trahit ore venenum.
Quid dicam, ut strictis teneat amplexibus uxor
Infectum moritura virum? Stringatque precando
Avelli impatiens morientis pendet ab ore?
Quid? quos, et uxorem redamans in fata maritus
Invocet? extremis dans oscula posthuma labris
Occidit: in casu tali sunt ambo reperti,
Digni, qui tumulo pariter tumultentur in uno.
Sed satis, o Superi! coelestes sensimus iras!
Parce, precor, bone Iesu! urbi, falcemque reconde
Sanguineam, multoque hominum sudore madentem!
Vosque, o cura, quibus nostrae est commisa salutis
Aeternae in coelis animae, genique fideles,
Annuite, et pestem procul hinc ex urbe fugate!
Haec sic composuit, scripsitque Georgius Hauptmann.

Akoravno je kuga prenehala, vendar Ptujčani niso dolgo uživali sreče. Dné 8. velikega travna l. 1684. je nastal v mestu strašen požar, ki je trajal tri dni in noči ter je razven samo-

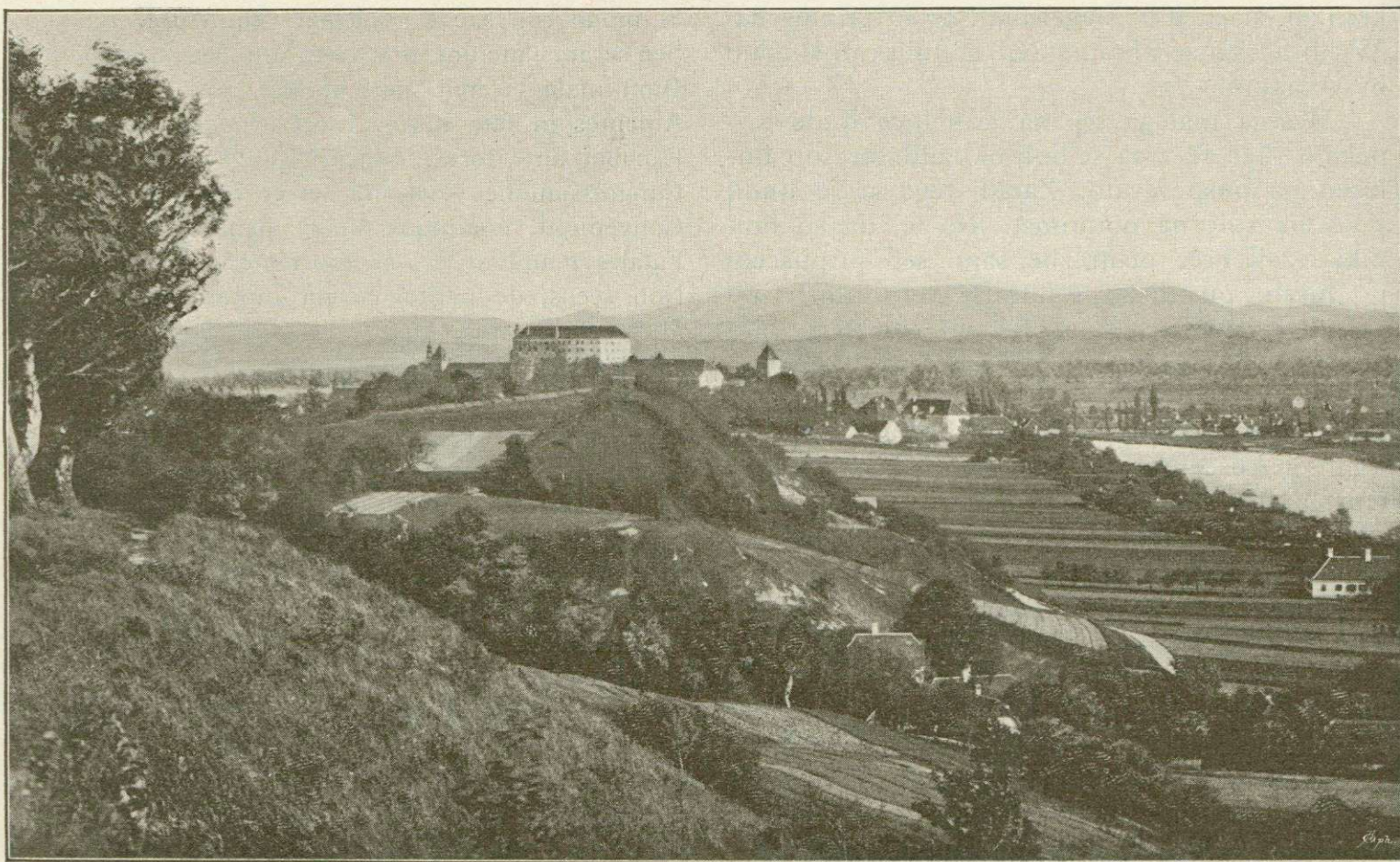
stana minoritov in dominikanov¹⁾ upepelil vse mesto. Tudi zvonik mestne cerkve sv. Jurija, ki je stal nad prezbiterijem (menda pa na koru, kjer se še vidijo železna vrata, katera so baje vodila v zvonik), se je vnel in podrl. Ker je tudi zgorel precejšen del cerkvene strehe in kor, zahvaliti se je le neumornemu gašenju meščanov in posebnemu varstvu božjemu, da ni pogorela cela cerkev. Pa škoda je bila vse-kako ogromna, zakaj ogenj je uničil mnogo starih listin, več dragocenosti in vso cerkveno obleko, katera je bila na koru shranjena. Od prevelike vročine so se raztopile tudi dvojne dragocene orglje, in od dima so bili več ali

manj poškodovani vsi oltarji. V tem požaru je grozovito smrt storilo 36 ljudij.¹⁾

V naslednjem letu (1685.) so kupili meščani od Medarda Reizgerja, zvonarja v Gradcu, za 742 gld. tri nove zvonove, katere so obesili v prosto stoječi stolp.

L. 1689. so kupili meščani od frančiškanov v Zagrebu za 350 gld. zvoniško uro, katero so potem v prosto stoječi stolp obesili.

Dné 8. vinotoka l. 1705. pozno zvečer vnela se je vsled neprevidnosti neka hiša na južnem delu mesta, in ker je pihal močan jug, bile so v kratkem času vse strehe ptujskega mesta v plamenu, in zopet je grozen požar kakor leta

Ptuj od večerne strani. (J. Winkler v Ptuju.)

1684. upepelil — izvzemši četiri hiše na južni strani in pa samostan minoritov in dominikanov — celo mesto. Ker je vihar nesel goreče skodle celó čez mestno ozidje, vnelo se je tudi v južnem predmestju več hiš, od teh tudi ka-

¹⁾ F. Raisp pravi v svoji knjigi „Pettau“ na str. 117, da sta v tem letu samostana minoritov in dominikanov pogorela, kar pa ni istina, kakor beremo v nekem minoritskem zapisniku. Ta se tako-le glasi: „Hoc anno 1684 die 8va Maii civitas Pettoviensis praeter nostrum et Dominicanorum conventum totaliter incinerata fuit.“ Nadalje, da je l. 1686. dal minoritski konvent svoj pogoreli samostan na novo sezidati, cerkvi pa je dal prizidati Jurij Miroslav grof Zavrčki in Borlski l. 1687. Loretsko kapelo. Napis na kapeli v latinščini pa svedoči, da jo je dal neki prošt v Stainz-u sezidati; ime proštovo in leto mi je pa neznano. Leta 1691. je bilo lepo cer-

pucinski samostan, kateri je do tal pogorel. Tudi mestni zvonik se je vnel ter so se zvonovi deloma raztopili deloma pa padli na obok.

Tudi v tem požaru je moralo več ljudij storiti smrt. V mrtvaški knjigi mestne župnije so zaznamovani ti-le:

„Maria Gergerin perivit in incendio, aet. 53 ann. Isabella Guffantin in incendio, aet.

kveno pročelje dodelano, katero je še sedaj kras celega samostana; in tako je bila tega leta cerkvena ladija od l. 1620. zgotovljena, o čemer nam trdi tudi napis nad poglavitnimi vrati:

Renovatum ex munificentia piorum 1691.

¹⁾ Mrtvaška knjiga ptujska ima to-le opazko: „In incendio anno praedicto (1684) octava Maji exorta, eoque tribus diebus durante, periire 36 homines.“

36 ann., eodem die in incendio Anton. N. N. aet. 28 ann.“

L. 1706. je prišel celjski zvonar Konrad Schneider v Ptuj ter je zunaj mestnega ozidja ulil pet novih, lepo donečih zvonov, kateri še dandanes veličastno doné iz starodavnega stolpa. Prvi tehta 55, drugi 35, tretji 20, četrty 12, peti pa 7 centov — vkup 129 centov. Pripoveduje se, da so pobožne meščanke za veliki zvon darovale precěj srebrnine, zato tako glasno in prijetno poje. Ob tej priliki so zvonik za jedno nadstropje ali nekaj čez šest metrov znižali, zakaj gornje zidovje je ob požaru spokaló. Ker pa so ljudje po požaru jako obubožali, moral je zvonar šest let čakati za svoj zaslužek, kateri je znašal 908 gld. 20 kr. srebra. Mašni in mrtvaški zvon sta bila ulita ravno od taistega zvonarja l. 1709.

Proti koncu vinotoka l. 1707. je sekovski vladika Franc Anton grof Wagensberg prišel v Ptuj. Ker še župnišče ni bilo postavljeno, nastanil se je pri minoritih. Dné 28. vinotoka je v samostanski cerkvi maševal, potem pa predpoldan in popoldan ondi birmal in sicer kakor pravi nek zapisnik „in inferiori ambitu“. Drugi dan je konsekriral v minoritski cerkvi oltarje sv. Antona, lavretanske Matere Božje in sv. Križa, potem je maševal v lavretanski kapeli in zopet birmal. V nedeljo (30. vin.) je s posebno slovesnostjo posvetil cerkev sv. Jožefa zunaj mesta ter je ondi pred obedom birmal. V pondeljek je posvetil dva oltarja pri sv. Ožbaldu, potem pa tri pri kapucinih. Po obedu pa je konsekriral pred mestno cerkvijo pet novih zvonov, katere so potem v zvonik potegnili. Drugi dan (1. listop.) je posvetil pet oltarjev v dominikanski cerkvi in dva v bolnišnici, po obedu je zopet birmal, ravno tako tudi naslednji dan v jutro in popoldne. Vseh vkup je bilo ob tej priliki v Ptuj birmanih 6717 ljudij. Dné 3. listopada je vladika zopet odšel.

Osemnajsto stoletje je pomnožilo število filijalnih cerkev (poddružnic) s tem, da so se ustanovile nove župnije pri sv. Andražu (1757.) in kuracija pri Vurbergu (1767.), h kateri je pripadlo veliko občin iz urbane župnije. Tudi čez te se razteza pravica patronstva ptujskega nadžupnika.

L. 1786. je bila od l. 1688. obstoječa ptujska dekanija pri občni uravnavi škofij neposredno pridružena sekovski škofiji ter ob jednom

povzdignjena v okrožni dekanat, kateremu so bili podrejeni dekanati Ljutomer, Velika Nedelja in Zavrč, kateri, kakor sploh vse župnije na desnem bregu Drave od Zavrča do Ruš, svoje dni spadajoče pod oglejski patrijarhat in od l. 1751. pod goriško nadškofijo, so bile l. 1786. prideljene sekovski škofiji.

Od l. 1859. pa, ko se je labodski škof Anton Martin Slomšek preselil iz sv. Andraža v Maribor, spada ptujski dekanat labodski vladikovini.

V 18. stoletju so se godile velike premembe na cerkvenem polju kakor v drugih deželah tako tudi na Štajerskem. Jožef II. je namreč veliko samostanov odpravil ter z njihovim imetjem ustanovil nove župnije. Tako je tudi l. 1786. odpravil samostana dominikanov in kapucinov v Ptuj in zaprl nekatere cerkve, kakor sv. Jožefa, vseh Svetnikov in sv. Duha v bolnišnici. Minoritski samostan pa se je ognil pogubni osodi s tem, da je l. 1789. prevzel dušno pastirstvo čez jeden del župnije sv. Ožbalda zunaj mesta, katero opravlja še sedaj, med tem ko je drugi del pripal v l. 1617. postavljeni cerkvi sv. Marka nižje Ptuja, kjer je bila ustanovljena duhovnija.

L. 1826. so prevzeli ptujski minoriti dušno pastirstvo župnije sv. Marije na Podlihtneku v Halozah (1559), in so jo preložili k sv. Trojici — k nekdanji ekspozituri ptujskih dominikanov z veliko cerkvijo v italijanskem zlogu.

Dné 29. rožnika l. 1826. je sekovski knezoškof Roman Sebastijan Zängerle posvetil v mestni župni cerkvi glavni oltar sv. Jurija, v katerega je vložil svete ostanke sv. mučnikov Kolumba, Deodata in Felicissime.³⁾ (Dalje.)

³⁾ Dotična listina, ki je svoje dni visela pri glavnem oltarju, glasi se tako:

*Anno Domini MDCCCXXVI. die XXIX. Junii
Ego Romanus Sebastianus episcopus Seccoviensis, nec non administrator episcopatus Leobensis, Imperii Austriaci Princeps consecravi altare hoc in honorem s. Georgii et Reliquias sanctorum Martyrum Columbi, Deodati et Felicissimae in eo inclusi et singulis Christifidelibus hodie unum annum et in die anniversario consecrationis hujusmodi ipsum visitantibus quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta concessi.*

L. S.

Romanus
Jacobus Stopper
Consil. Secret.

Dr. Vatroslav Oblak.

(Spisal Fr. S. Lekše.)

(Konec.)

Oblak še ni dokončal svojih študij na vseučilišču, in že so prihajale izpod njegovega peresa razprave, da bi delale čast osivelemu učenjaku. „Dom in svet“ je že opozarjal na delovanje Oblakovo, kadar je kratko objavljial vsebino „Archiva“. V tem strokovnem časopisu (Archiv für slavische Philologie von V. Jagić. Berlin) se je Oblak prvokrat oglašil v drugem letu svojega vseučiliščevanja, t. j. leta 1887. (Archiv X., 354. 355), kjer je spisal kratko razpravo o staroslovenskem imperfektu — *pečaahъ*. V tej je pokazal, da je mnogo čital, kakor tudi ravno v tem letniku str. 615—626, kjer ocenjuje dr. K. Štreklja „Morphologie des Görzer Mittelkarstdialectes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse.“ V Archivu XI., 149 — 153 poroča o Brandlovih knjižicah, v katerih opisuje ta življenje P. J. Šafařika in Karla Jaromira Erben. O Šafařiku zveemo nekaj novega iz tega, kar je pisal Brandl. Šafařik je v Novem Sadu zelo oskudno živel in se preselil nato v Prago, kjer je živel od milosti svojih prijateljev, vendar je bil sila delaven. Ponujali so mu profesuro slavistike v Moskvi in Berlinu, toda ni je hotel sprejeti, temveč ostal je v Pragi, četudi ga je stiskalo pomanjkanje. In še čudnejše je to, da tedaj, ko ga je pozvala ruska vlada in mu podelila zlato svetinjo za znanstveno delovanje, Šafařik ni dobil v Avstriji nikake profesure na gimnaziji; policija je celo popraševala, kaj dela in ob čem živi v Pragi. — Brandlu očita Oblak, da je premalo kritično pisal o „Starožitnostih“, katere so še dandanes jako znamenite. O Erbenovih slovstvenih zaslugah se pisatelj ni izrekel. — Največja njegova razprava v Archivu XI. do XIII. je: *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen*. Ponatisek te razprave je izšel l. 1890. v posebni knjigi. V tej obširni razpravi je prišel Oblak z o. Škrabcem navskriž, vendar bo gotovo trditev Škrabčeva obstala. Natanko se ne moremo pečati s to dolgo razpravo. Ravno tako tudi ne bomo govorili o drugih, temveč — omenivši samo naslove prejšnjih — podamo v kratkem najnovejših razprav vsebino, katera utegne bolj zanimati čitatelje, ker v njih tvarina ni golo jezična, temveč zgodovinska in slovstena. „Святые Кириллъ и Меѳодій . . .“ 216. Ta ocenjuje knjigo Malyševskega o tisočletni spomenici Cirila in Metoda. — *Slovenica* (499 do 525 Archiv XII.). Pod tem zaglavjem je v

kratko omenjeno vse, kar se je v novejšem času znamenitega spisalo za Slovence in o slovenskem jeziku. O tem sem že pisal, samo še omenim, da je o nekaterih knjigah sodba preostra, ali vendar poučna je ta razprava in dobro bi bilo, da bi se prevédla na slovenski jezik, ako ne bi nekateri zamerili. — *Die kirchenslavische Uebersetzung der Apokalypse* (Archiv XIII., 321—361). Tudi o tem sem že poročal v tem listu, kakor tudi o ocenah knjig, katere je spisal Oblak v tem letniku Archiva. Ravno tako, kar je v Archivu XIV. — Znamenita je Oblakova razprava *Zur Würdigung des Altslovenischen* (Archiv XV., 338—370), kjer govori o „Codexu Suprasljenskem“ in se vjema z W. Vondrákom, da a) Cod. Suprasl. ne sestoji iz homogennih delov jednakega začetka; b) prevod ne reprezentuje one stare redakcije, katero poznamo iz najstarejših glagolitičnih evangelijev, temveč iz nove poboljšane poprave; c) kakor je kodeks sedaj, postal je na Bolgarskem.

Z letom 1894. je postal Oblak sodelavec Archiva in je v tem letniku (XVI.) priobčil sad svojega potovanja, posebno *Der Dialekt von Lastovo* str. 426—456, kjer popisuje narečje otoka Lastovo (Lagosta), kateri ima samo jedno vas in je osamljen, potem takem se je na njem ohranilo narečje ne toliko pomešano z drugimi. Poučni sta razpravi *Die Halbvocale und ihre Schicksale in den südslavischen Sprachen* str. 153—197 in *Zum silbenbildenden l im Slavischen* 198—209. V tej prvi razpravi govori o polglasnikih ter pravi, da se dasta dve dôbi v življenju polglasnikov natanko razločevati. Nato obdeluje polglasnike I. v slovenščini; II. v srbskem in hrvaškem jeziku, III. v bolgarščini. V slovenščini se je že v X. stoletju zjednačil z *ъ* in ta glas ostaja ali se pa preminja v *a*, in sicer v kratkih zlogih ali slovkah, naj so naglašene ali ne, ostaja *ъ* in v dolгих se preminja v *a*. Srbsko-hrvaščina ima le *a* za nadomestilo za slov. polglasnika. Bolgarščina pozna le jeden polglasnik in ta je *ъ*; *ь* je postal *ъ*. Poslednja polglasnika sta postala v bolgarščini *e* in *o* v nekaterih narečjih že koncem X. stoletja. V početku XI. stol. sta v drugih slučajih prešla oba polglasnika v *ъ*. Iz zadnjega polglasnika se je razvil v zapadnih narečjih popolni glasnik in sicer v največ narečjih *a*, v drugih pa *o*, *a*. V drugi razpravi govori o zlogotvornem *l*-u. — V Arch. XVII., od str. 129—185

in 430—477 razpravlja o bolgarski slovnici pod zaglavjem: *Einige Capitel aus der bulgarischen Grammatik*. Letošnjega Archiva (XVIII.) imam pri rokah samo prvi in drugi zvezek in tu nahajamo nekoliko razprav *Zur Provenienz der Kijewer und Prager Fragmente*. — *Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte*. V tej razpravi (Archiv XVIII., stran 228 do 234) piše o vprašanju, katero tare mnogim glave, kdaj so predniki današnjih Slovencev prišli v sedanja svoja bivališča, in če že niso bila pred njimi tu sorodna njim ljudstva slovanska. To vprašanje razpravlja z jezikovnega stališča in navaja najprej razna mnenja. Mnogi so mislili (in so še taki), da so prebivali v Panoniji, Noriku, Veneciji in deloma v južnih dunavskih pokrajinah slovanska plemena, predno so jih podvrgli Rimljani. Šafařík ima adrijanske Venete za Slovane. Takisto Hilferding; Perwolf sega še dalje kakor tudi Šembera. Naš Trstenjak se je trudil dokazati, da so bili nekdanji prebivalci Panonije, Norika in Venecije Slovani. No, kar so ti pisali, ne dá se dokazati, ker bi gotovo drugače imeli kak sled o avtohtonih Slovincih v krajih, kjer so tedaj prebivali. In o tem ni po nasprotnem mnenju ničesar. Oblak je prišel do zaključka, da do prihoda Slovencev v drugi polovici VI. stoletja ni bilo Slovanov v alpskih krajih, kjer jih hočejo imeti rečeni učenjaki.¹⁾

V tem letniku Archiva ocenjuje Oblak tudi dr. K. Glaserja knjigo „Zgodovina slovenskega

¹⁾ Mimogredé naj opomnim in opozorim na izvrstno razpravo, katera zgodovinsko prav temeljito razpravlja to vprašanje. In ta je gosp. dr. Fr. Kos-a: „Kdaj so prišli Slovenci v svojo sedanjo domovino?“ v časopisu: „Izvestja muzejskega društva za Kranjsko“ I. VI. Mislimo, da s to res kritično študijo se bodo iztrebili neki predsodki in se bo dalo slovo optimizmu o Slovanih in zapeljivki — etimologiji.

slovstva I. del.“ O tej knjigi je pisal in jo ocenjeval v „Zvonu“ XV., 237, 366, 722 in ne bom ponavljal tega, kar piše v Archivu, kjer se je ostreje izrazil o gospodu pisatelju, kakor v slovenskem listu.

S tem sem navêdel največje razprave Oblakove v Archivu in nisem omenjal mnogih ocen o knjigah raznih jezikov, iz katerih lahko spoznamo obsežno znanje Oblakovo. Tudi v „Zvonu“ je večkrat poročal o izešlih imenitnih knjigah. Za Letopis Slovenske Matice je spisal: L. 1887.: *Trije rokopisi slovenski iz prve polovice XVII. veka* (str. 259—315). L. 1889.: *Starejši slovenski teksti* (str. 122—202). Leta 1890.: *Doneski k historični slovenski dialektologiji* I. (str. 180—236). L. 1891.: *Doneski* itd. II. (str. 66—153). L. 1892.: *Popravki in dostavki spisu: „Doneski k historični slovenski dialektologiji“*. II. (str. 222—223). L. 1894.: *Protestantske postile v slovenskem prevodu* (str. 202—219). L. 1895.: *Drobiž iz starejše književnosti slovenske* (str. 234—246).

Tudi v bolgarski „Sbornýk za narodni umotvorenija, nauka in knižnina“ je priobčil jeden svojih spisov v IX. knjigi. Z mnogimi jezikoslovnimi spisi je Oblak dokazal, da je bil nadarjen jezičar in bistroumen raziskovalec dialektologije. V marsičem je bil nasproten Miklošičevi teoriji in hipotezi kakor tudi o. S. Škrabcu. Pa če pomislimo, da je v desetih letih Oblak primeroma veliko napisal, mislim, da se ne motim, če pravim, da ni utegnil vselej vsemu, kar je zapisal, pogledati do dna. Oblak je bil velik zagovornik macedonske teorije in je o tem zbiral gradiva. Je-li zapisal ali s seboj v grob nesel, kar je o tem mislil, ne vem. Ravno tako je tudi preučeval jezik Trubarjev in Dalmatinov. Škoda, da mu je smrt prerezala nit življenja, predno je dovršil te študije.

Solnčna gorkota in nje vzrok.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Konec.)

Vendar te gorkote, ki prihaja od padanja aerolitov v solnce, ni še zadosti, da bi povrnila solncu ono gorkoto, ki jo izžari dan na dan. No, kdo to vé? pravite. Učenjaki vedó to, odkar je W. Thomson z računom dokazal to-le: da bi aeroliti mogli povrnuti solncu vso gorkoto, kar je nepretegoma izžarja, moralo bi jih popadati nanj tolika množica, da bi solnčna krogla vidoma rastla. Ko bi pa solnce v resnici toliko tvarine pridobivalo leto za letom, povečala bi

se tudi njegova gravitacija ter bi solnce leto za letom drвило in gonilo planete krog sebe hitreje in hitreje. Kaj takega pa doslej astronomi še niso opazili, da bi prehitevali planete, torej aerolitov ne popada dosti v solnce, da bi mogli povračevati mu vso gorkoto, kar je izžarja. Ko bi torej sedanja solnčna gorkota nastajala samó od popadanja aerolitov v solnce, pomanjkovalo bi kuriva, solnce bi se moralo ohladiti: pa se ne ohladi. Mayerjeva hipoteza je torej nedo-

statna in bosa. — Šele duhoviti učenjak Helmholtz je dokazal, da razlagamo povračevanje izžarjene gorkote na solncu dovolj s tem, da se solnčna krogla čim dalje bolj zgoščuje, na kar sta Kant in Laplace oprla svoj uk o postajanju našega osolnčja ali o izviru planetov in njihovih lun.

Pristaši Kant-Laplaceove hipoteze si mislijo, da od začetka stvarjenja vse sedanje osolnčje ni bilo nič drugega kakor orjaška, meglena krogla, razprostrta po velikanskem svetovnem prostoru še daleč tje čez mejnike, ki jih postavlja tir sedanjega planeta Neptuna. Ta ogromna svetovna krogla je merila po debelini nad šeststo milijonov milj; toliko milj meri namreč današnja oddaljenost Neptuna od solnca. — Po taki orjaški širjavi razprostrta meglena snov je bila tako tenka in rahla, da jo je po več milijonov štirjaških milj šlo na jeden kilogram.

Po tem, da se vrté vsi planeti v jedni smeri ali na isto stran krog svoje osi in krog solnca, in po tem, da se gibljejo njihove lune skoro vštric planetnih tirov, po tem sta sodila Kant in Laplace, da se je ona orjaška meglena snov držala skupaj in se vrtela krog jedne osi.

Tvarina tega prvotnega meglenega kaosa se je med seboj natezovala po zakonu vesoljne gravitacije. Od takega notranjega natezovanja pa se je meglena krogla zgoščevala.

Vsled zakonov gibanja ali vsled mehanskih zakonov je morala brzost vrtenja rasti tem bolj, čim bolj se je skrčevala prvotna megla, čim ožja je postajala krogla.

Ker pa je plinova krogla bila v sebi vsa gibljiva, gonila je njena vrteča moč tekočo tvarino tim močnejše okolo pasú, čim hitreje se je krogla sukala. Iz brzine vrtenja pa izvira druga moč, katera vleče vrtečo se tvarino proč od osi ter jo nakupičuje (če je tekoča, kakor tukaj) najbolj nad pasom ali ekvatorjem. S to odsredilno (centrifugalno) močjo je gnala vrteča se krogla svojo tekočo tvarino poleg pasú tim močnejše od sebe, čim večja je bila hitrost vrtenja. Ta odsredilna moč je torej močnejše in močnejše vzbočevala kroglo nad ekvatorjem in vzdigovala kvišku megleno tvarino.

Ta vzbočena tvarina nad pasom, podobna klobasasti žmuli, stala je naj dalje od srede meglene krogle; vrtela se je torej z največjo hitrostjo, ter jo je njena največja odsredilna moč vzdigovala nad drugo tvarino, dokler je ni nazadnje odtrgala od nje. Ko se je obod odtrgal, je meglena klobasa kakor megleni kolobar plavala sama prosto zgoraj nad prvotno meglo, iz katere se je porodil ta kolobar. — Kadilec z gorečo smodko v ustih bi si šaljivo

ponavljal tak plinov kolobar, ko bi marljivo v zrak puhal klobasast dim.

Človek, ki bi bil ogledoval to solnčno klobaso in mogel imeti ob jednom pred očmi sedanje Saturnove kolobarje, ne bi bil našel posebnega razločka, zlasti ne, kar se tiče zunanje podobe.

Tvarina takega plinovega kolobarja se je pa tudi natezovala med seboj vsled gravitacije svoje ter se je zbirala okrog kakega večjega kupa, dokler ni bila zbrana na jednom kupu ali v jedni novi krogli. In ta nova plinova krogla se je gibala in vrtela v istem zmislu kakor njena materna prvotna krogla.

Tako so nastali planeti iz solnčnega telesa. Iz planetov so na enak način nastale lune. In tako izhajanje planetov in lun iz solnčne krogle je trajalo tako dolgo, dokler ni solnčna krogla ostala sama v sredi svoje družine, v sredi našega osolnčja.

Dasi je hvalevredno in veličastno preiskovati, po katerih potih in načinih je prišel svet do sedanje oblike, vendar mora biti to preiskovanje trezno in se mora opirati na znane prirodne zakone. Znani Du-Prel pa izkuša spraviti stvarjenje pod klobuk Darwinovega ukla ali njegove domišljije.

Du-Prel spoznava jedro Darwinove teorije, trdeč: „Postajanje primernih ali prirodi prikladnih organizmov se vrši po prirodnem izbiranju.“ Nato trdi Du-Prel, da ta zakon obsega tudi razvijanje svetovnega stvarjenja na nebu.

V prirodi, pravi on, tiči kal in možnost, da se poravnavao kaotične zmesi in razvijajo iz njih pripravne, prirodi prikladne in stvarém koristne podobe. Ohranijo se pa samo one stvari, katere se prilegajo razmeram prirode; katere se ne prilegajo prirodi, tiste pa poginejo. Ob svojem postanku pa ima vsaka stvar v sebi kal ali obstanka ali pogina svojega.

Kdor preudarja in primerja Kant-Laplaceovo teorijo z Du-Prelovo ali Darwinovo domišljijo, ta spozna takoj, na čem je. Ako z Du-Prelom zapustimo zanesljive sledi fizikalnega preiskovanja, če zanemarjamo dokazane zakone mehanike, tedaj smo izgubili tisto svetilnico, ki nas vodi v labirintu zmedenih prikazkov prirode, prepustili pa smo se domišljiji, po temoti tavamo in gremo rakovo pot.

Po tej labirintski poti Darwinovih pristašev človek ne pride nikdar do pravega razlaganja in dokazovanja solnčne gorkote.

V tisti dōbi, ko se je kaos prvotne megle našega osolnčja ločil od kaosa drugih svetov, imela je plinova krogla v sebi že vso tvarino in zalogo vse energije bodočih delov tega osolnčja.

Dota, pravi Helmholtz, katero je ob svojem porodu iz kaosa prejela plinova prvotna krogla, bila je ta, da je med vsemi atomi njenih prvin vladala od nekdanj težnost ali svetovna gravitacija.

Vsled vesoljne težnosti so se atomi te prasnovi natezovali med seboj ter padali drug drugemu v naročje. In kakor gibanje kladiva iz gine izpred očíj, kadar zadene in ogreje naklo, jednako je izginjalo vidno gibanje posameznih atomov, ko so se združevali in povezovali v molekule. Na videz izgubljeno zunanje delo pa se je izpreminjalo v gibanje posameznih trohic, v notranje medatomske gibanje molekul ali v gorkoto.

Po zakonu nove mehanske teorije o gorkoti se je iz takega zgoščevanja in združevanja atomov razvijala neizmerna množina toplote. Ta gorkota je bila tako ogromna, da se je od nje razbelila vsa tvarina solnčne krogle toliko, da je postala ž a r e č a. Odslej je dajalo prvotno solnce od sebe svetlobo in gorkoto.

Matematiki so preračunili, da je bila gorkota, katera je izhajala iz krčenja in zgoščevanja, tako orjaška, da bi morala razbeliti današnje solnce z vsemi planeti in z lunami vred do osemindvajset milijonov Celzijevih stopinj.

Kako slaba je proti tej množini toplote največja vročina, ki na zemlji doseže kakih dva tisoč stopinj — in vendar je že tudi ta zemška vročina toliko huda, da izpremeni skoraj vse tvarine v soparje!

Pomagajmo si s kakim vzgledom! Naj bo solnce z vsemi planeti in z lunami vred — p r e m o g. Ko bi to umišljeno, skozi in skozi premogovo osolnčje zgorelo, tedaj bi bila gorkota, katero bi napravila ta kurjava, le še 3500 krat manjša kakor gorkota solnca, katera izvira iz njegovega skrčevanja in zgoščevanja!

Tako neizmerna množina gorkote je razbeljevala in topila vse svetove našega osolnčja, predno se ni z izžarjevanjem pogubila in ubežala na vse strani. Dokler se ni razpršila večina prvotne orjaške vročine in dokler se niso ohladili planeti, niso se mogli zgostiti do današnje gostosti.

Čim večja pa je bila krogla kakega svetá, tim počasneje se je ohlajal in zgoščeval. Sedanjemu solncu jednako je tudi orjaški planet Jupiter dolgo časa svetil svojim lunam, kakor solnce še vedno sveti zemlji in luni. V sedanjosti pa se pozna Jupitru na obrazu, da je že izdavna izgubil svoj solnčni svet, zakaj na zemlji bi ga še zagledali ne, ko bi ga ne obsevalo solnce. Tako se je postaral in toliko je izgubil svoje vročine, da ga ne razbeljuje več do živega. Vendar še ni planet Jupiter, v primeri k naši zemlji, toliko ohlajen kakor naš svet, zakaj sedaj in sedaj se pokaže na Jupitrovem obrazu

kak nasledek njegove gorkote, po katerem sodimo, da je ta velikan med planeti najpozneje ugasnil in da ima njegovo truplo še dosti več gorkote v sebi kakor naša zemlja. Včasih se pokaže tu pa tam na njegovem površju taka vročina, da je kar vse razbeljeno, goreče in ognjeno na tako širokih planjavah, kakoršnih bi s skorjo naše cele zemlje pokriti ne mogli.

Ona gorkota pa, katera je po nastanku planetov ostala še solncu, je tako velikanska, da bi ob današnji meri izžarjanja zadostovala solncu celih dvaindvajset milijonov let.

Zgoščevanje solnčne krogle še nikakor ni pri kraju, zakaj solnčna gostost je dospela šele do četrte zemeljske gostosti. Če pomislimo, da je zemeljska gostost skoro petkrat večja kakor gostost vode, smeli bi reči, da solnčna tvarina vsa skupaj ni dosti gostejša, kakor naša voda. Če pa rečemo, da se bo solnce zgoščevalo, dokler ne doseže zemeljske gostosti, tedaj uči račun, da se bo med prihodnjim skrčevanjem in zgoščevanjem naredilo na solncu še toliko gorkote, kolikor je solnce po današnji primeri potrebuje, da nam bo svetilo in nas grelo še čez sedemnajst milijonov let!

A zgoščevanja solnčne krogle bo vendar-le nazadnje konec. Tedaj pa se bo končalo tudi razvijanje solnčne toplote. Solnce se bo potem počasi ohlajalo in ž njim vred se bodo ohlajali njegovi poddruženi svetovi. Poslednjič bo solnce ugasnilo ter bo zapustilo svojo zmrznjeno družino v neznani temi.

Kaj je Stvarnik namenil tistim vekom, ko solnce ne bo več svetilo, do te skrivnosti nam dandanes človeški um še ne odpira vrat. Kdo bi se predrznil upati, da bo Bog človeškim očem kdaj odkril to skrivnost svojega stvarstva?

Misel, da bi se vse končalo, kar je življenja na svetu, ta misel mrzi človeku, pravi Helmholtz. Sila obupno pa se glasi vzklik Du-Prelov, ki pravi: „Nobeden drug rod, nobeden k višjemu namenu poklican človeški zarod ne bo takrat podedoval zemlje, in nič vsega tega, kar je človeštvo storilo v velikanskih delih, nič ne pride drugim rodovom v roke.“

Ko slišimo take misli, obhaja nas neka nevolja nad predrznostjo človeškega uma. Stari Egipčani, ki so bili bogaboječe ljudstvo, ne bi si bili nikdar upali s tako drznimi sklepi preprečiti potij božje previdnosti, zato so častili v Saisi pregrnjeno podobo neuganljivega božanstva. Kaj pa počenjamo dandanašnji? Zakaj zapusti Bog nekatere učenjake tako, da obupajo nad modrostjo njegovega svetovnega gospodarstva? Kako malo hočemo pripoznavati, da je vesoljstvo, da je človek te mala stvarca v primeri z neskončnostjo božjega bitja! Človek, ti si krt, ki po svetu in po vesoljnem labirintu

riješ; le kaj malega tiste nebeške luči, ki jo imenuješ um, razsvetljuje ti ozko, kratko pot tvojega pozemeljskega potovanja: pa drzneš se obsojati dela Večnega!

Gledé na vse to nikar ne zapirajmo oči, ki nam kažejo, da je sedanje pozemeljsko bivanje le samo trenutek v primeri z veki, ki so pretekli od stvarjenja. Stvarjenje se je začelo: kaj je bilo poprej? Ali nam to ne vzbuja misli, da je neskončnost in je večno bitje, B o g?

In še nekaj! Če vsaka lučica ohrani svojo posebnost, če se ne izgubi niti najmanjša sila, pa bi duh človeški, obdarjen z najplemenitejšim božjim darom, z nebeško lučjo, z umom, ne obstal in živel večno? Bog ne pusti, da bi to, kar je ustvaril, v resnici poginilo: torej obvaruje tudi duha človekovega, da ne izgine v nič.

Tako izkopavajo obdelovalci prirode neovrgljive dokaze, da biva večno bitje. Bog, in da nikdar ne premine najboljše ustvarjeno bitje — duh.

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

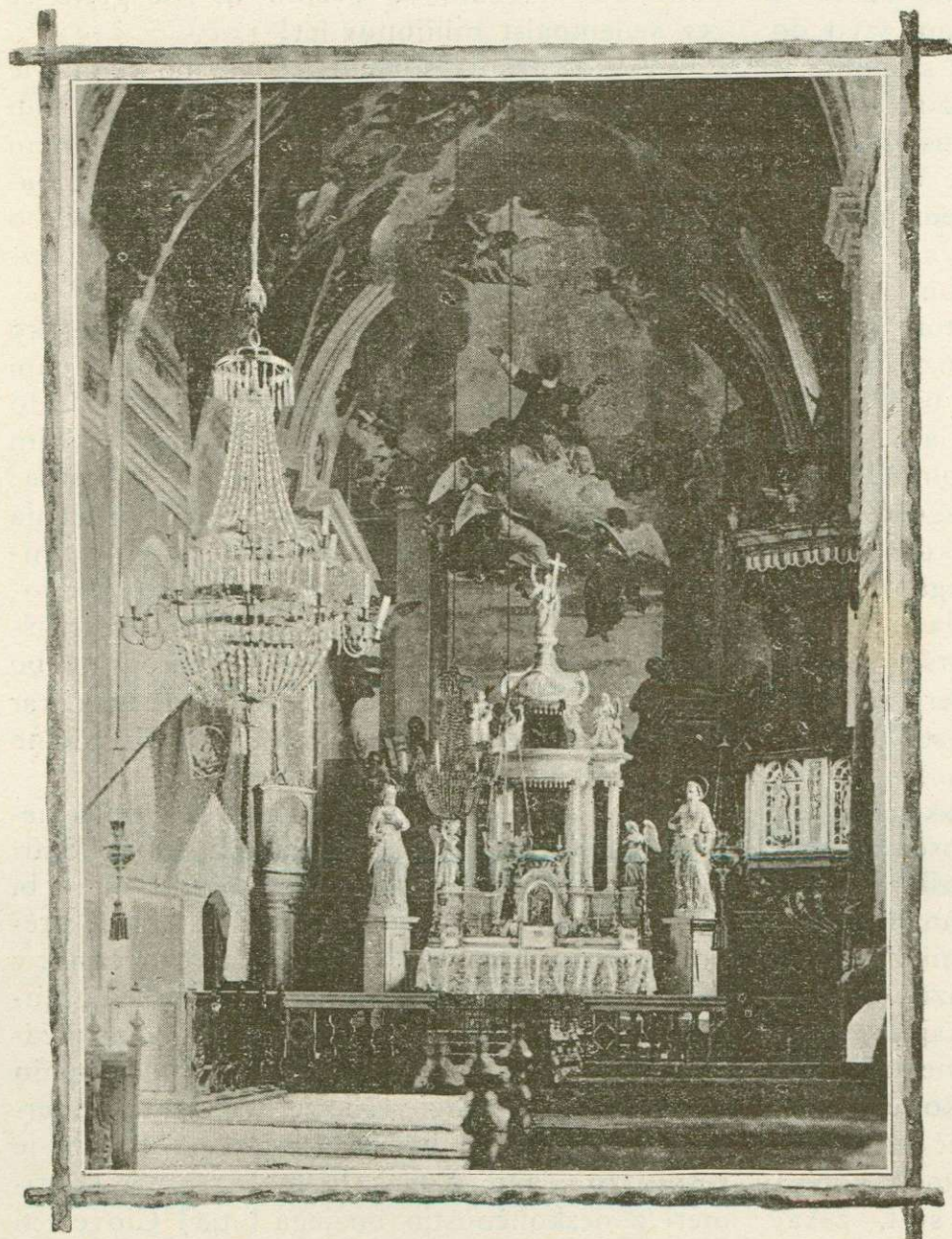
(Dalje.)

Kakor pri mnogih cerkvah, tako je tudi pri trški cerkvi jako neugodno to, da je tako zatlačena z drugimi poslopji. Zato se njena vnanjščina ogledovalcu ne zdi veličastna. Pač pa ugaja tem bolj notranjščina. Zlasti prezbitarij je

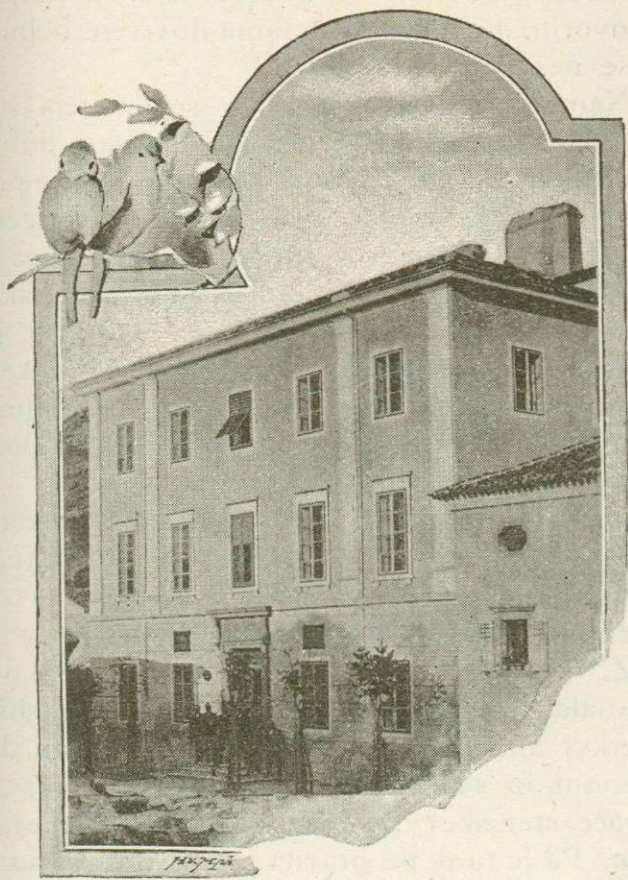
ličen in celó vzvišen; na belem, marmornatem velikem oltarju ti vzbuja pozornost slika svetega Štefana mučenika; a ko se obrneš nekoliko na desno in levo, obstoji ti pogled ob stenah, ker umetniške slike prve vrste imaš pred seboj. To je Wolfovo delo

in vsekako iz njegove najboljše dôle. Slike predočujejo življenje in poveljevanje sv. Štefana. Najbolj me je prevzemal krasni kolorit in klasično lepi obrazi. Ti obrazi ti pretresajo srce; tu živo čutiš, kakšna sila je v pravi umetnini. To so obrazi, da „imaš kaj gledati“, to niso obrazi hladni in prazni, kakor v časopisih za razne „mode“, kakoršni so le prepogostoma po naših cerkvah. Pripovedovali so mi, da prihajajo tudi ptujci semkaj ogledovat te slike, semtertje tudi umetniki, ki narejajo posnetke. Tudi jaz sem se namenil, da pridem prej ali slej še študirat te slike in jih ob enem posnet s fotografsko umetnostjo. Kadar mi bo to možno, tedaj jih bodo lahko gledali tudi naši prijatelji v našem listu. Dotelej naj potrpe in naj mi oprosté, da dalje ne opisujem trške cerkve in njenih šesterih stranskih oltarjev.

Druga znamenita stavba v Trgu je šola. To vam je lepo poslopje, primerno svojemu namenu! Pa tudi dovolj prostora je v njem za štirirazrednico in za učiteljska stanovanja. Ako pristopiš bliže vratom, vidiš nad njimi vklesan napis z zlatimi čr-

Notranjščina vipavske cerkve. (H. Dejak.)

Šola v Vipavi. (H. Dejak.)

kami: *Veri in omiki*. Takoj umevaš, da ta napis ne izvira iz našega najnovejšega časa, v katerem je vera mnogim postranska stvar. Ako vprašaš, kako je s to šolo povedó ti zanimive stvari, zlasti to, da jo je l. 1861. zgradil pokojni dekan vipavski Jurij Grabrijan in sicer s cerkvenim denarjem. Zatrjujem ti, dragi čitatelj, da se mi je nehoté milo storilo ob tej misli: katoliški duhovnik, goreč za svoj poklic, je dal napraviti to zgradbo, kakor še mnogo drugih: vendar govorijo nekateri kratkovidni domačini v jedno mer, da je katoliški duhovnik po svojem stanu nasprotnik omiki in da cerkev ni nič storila za šolo.

Veličastno poslopje v Trgu je tudi veliko župnišče. Takih je malo po Slovenskem in kaže, da je bilo zgrajeno v onih časih, ko so privoščili Slovenci svojim dušnim pastirjem malo več kakor lisičjo luknjo. Veselo je slišati zlasti to, da se vipavska duhovščina v tej hiši kakor v svojem domu pogostoma zbira. Kdor hoče uživati lep razgled čez vipavsko dolino in videti dobro zadeti portret pokojnega nepozabnega Grabrijana, naj ne zamudi iti v to hišo, ki se dviga visoko nad vsem Trgom.

Na najlepšem kraju v Trgu vidiš veliki grofovski grad, ki mi je po svoji notranjščini premalo znan, da bi ga mogel opisovati; lahko stopiš v „Čitalnico“, vidiš mnoge prodajalnice, naposled morda še greš na „Stari

grad“, holm na severni strani Trga ob rebru Nanosovem, kjer si ogledaš razvaline nekdanjega mogočnega gradu.¹⁾

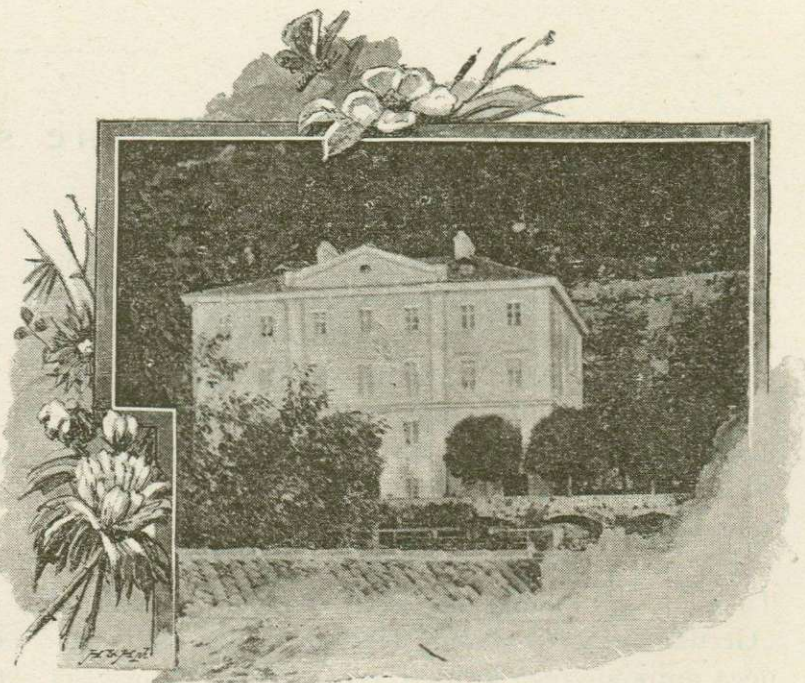
Tako si pa tudi pregledal vse znamenitosti vipavskega Trga. Seveda so za popotnika ali šetalca v prvi vrsti znameniti prijatelji in znanci, in takih imam nekoliko tudi v prijaznem Trgu: le žal, da kratko odmerjeni čas ni dopuščal izpolniti vseh vljudnostnih dolžnostij in vseh srčnih želj.

V vipavskem Trgu se je naša družba nekoliko premenila. Prijazni znanec z Razdrtega se je vrnil domov, zato pa sta se pridružila dva druga sopotnika: jeden dijak, ki je bil pred kratkim dovršil zrelostni izpit, drugi pa krepak domačin iz naše soseske, ki je imel nositi našo prtljago, zlasti fotografske priprave. Srčno smo se poslovili z omenjenim znancem, ki je s svojim vozičkom urno zdrčal domov, in še sedaj mu kličem tje v prijazno Razdrto: Zdravi in srečni!

Ker se zanimam povsodi najprej za znanstvene in umetnostne razmere, vleklo me je iz Trga, da obiščem dragega znanca in prijatelja na Vrhpolju, slikarja in velikega prijatelja umetnosti sploh in ob enem duhovnega pastirja vrhpoljske duhovnije.

Vrhpolje stoji jako ugodno in lepo. Tam, kjer pribobneva včasih silovita Bela doli iz pustih grap, potisnjeno je Vrhpolje v nekak kót med Nanosom in severnim Kovkom, pa ima vendar razgrnjeno vipavsko dolino pred seboj. Ko bi imelo Vrhpolje namestu razposajene Bele drug stanovit in miren potok poleg sebe, bilo

¹⁾ Na podobi str. 441 se vidijo razvaline večje, nego so dandanes.

Župnišče v Vipavi. (H. Dejak.)

bi tukaj res jako lepo. Vendar tudi tako mi lična vas med vsemi drugimi vipavskimi seli ugaja skoro najbolj. Vrhpolje šteje kakih tisoč prebivalcev, ima dve cerkvi in svojega duhovnega pastirja. Nova kuracijska cerkev sv. Primoža in Felicijana stoji šele kakih dvajset let in je vsekozi domače delo; pokojni dekan Grabrijan je menda osnoval načrt. Zares lično in veličastno stoji na odprtem prostoru, a stara cerkev je sredi hiš ob cesti. Notranjščino nove cerkve je zlasti sedanji duhovni pastir ozaljšal z marsikaterim delom.

Vrhpoljci so večinoma kmetovalci in vrli ljudje. Vrhpoljska občina je bila do najnovejšega časa združena s trško. Po mnogoletnem prizadevanju so postali pred kratkim vendar-le samostojni: Bog daj, da bi jim ta samostojnost rodila obilno sadú.

In sedaj še k našemu znancu, duhovnemu pastirju in umetniku! Ako stopimo v njegovo malo delalnico in zagledamo razne dovršene in nedovršene slike, slikarsko stojalo in tam v kotu „možica“ s pregibljivimi udi, vidimo takoj, da je mož slikar. Zares je naredil slike za razne cerkve, bližnje in daljne, in kolikor sodim, ne preslabe, četudi se ne poteza prav nič za čast, da bi bil prvi slovenski slikar. A v čast mu je dovolj to, da je toliko dosegel samouk poleg raznih duhovskih opravil. Mož je tudi že podpisal naš list s svojim delom, in le želimo, da bi ga še nadalje, in v ta namen mu daj Bog obilno zdravja. Torej tudi tukaj „zastopnik in pospeševalec kulture“ v duhovski suknji! Da je naš znanec ob enem vnet in spreten fotograf, kažejo nam slike poleg tega-le spisa.

Naša družba je prebila pod gostoljubno streho kuratovo jeden dan, in rečem lahko, da so bile te urice zame jako vesele in zanimive.

Marsikateri načrt se je osnoval v medsebojnih pogovorih, ki je sedaj deloma dovršen, deloma pa še ne.

Namen naše družbe, ki je sedaj štela štiri osebe, bil je ta, da idemo iz vipavske doline čez Kovk po najbližji in najzanimivejši poti v Idrijo. Od Vrhpolja vodi lepa in široka cesta čez Col in Črni vrh v Idrijo. Toda — da bi v vročini požirali cestni prah in korakali kakor vojaki od vasi do vasi, ne: čez gore in po gozdih — to je prava pot v vročem velikem srpanu! Zato čez Log v Šturijske, iz Šturij mimo Fužin čez Kovk na Otlico, z Otlice v Zadlog, od tod čez Belo in skozi Strug v Idrijo. In zatrjujem ti, mladi čitatelj: to ti je pot, zanimiva in romantična, da jo boš pomnil, ako si hodil jedenkrat po njej. Tudi meni je ta del izprehoda v najprijetnejšem spominu.

Z Vrhpolja smo jo udarili popoldne, ko je pojemala vročina, proti Logu. Kdo ni še slišal o cerkvi Matere Božje v Logu? Vipavskim domačinom in sosedom ni nobena cerkev (razven domače srenjske) tako znana, kakor cerkev v Logu. Pa je tudi po pravici ponos domačinom, kakor tudi celi Kranjski. Celi Kranjski, pravim, saj je vsa Kranjska in pač tudi sosedna Goriška dajala darov, da se je popravila in dozdala ta velikanska hiša božja. Kakor veličasten pomnik verskega duha tukajšnjih prebivalcev, kakor pravo središče cele vipavske doline se dviga visoki stolp sredi drevja v višavo. Pa ker upam, da bo naš list pripovedoval prej ali slej kaj več o tej cerkvi, rečem sedaj samo, da sem tudi ob tej priliki — četudi ob kratkem — z nepopisnim veseljem ogledoval to cerkev, topeč se hkrati v blaženih spominih srečne prve mladosti in preveselega potovanja k Materi Božji v Log. (Dalje.)

Razne stvari.

Naše slike.

Ozrimo se še v zadnjo številko, kjer nahajamo sliko mladega slikarja Ant. Koželja *Pri obedu* (str. 425). Boren je ta obed; na mizo ne prihaja delavcu jed za jedjo, a tekne mu prav dobro, ker mu ga sladi zadovoljnost. Mlademu slikarju — akademiku pač smemo ob tej sliki izreči priznanje. — *Kopališče na Gradežu* (blizu Ogleja) je dobro znano. Ker je sedaj kopališka dôba, naj se je spominja naša podoba. — *Herminija — pastirica*. Ta slika se naslanja na veliki spev Torkvata Tassa „Gerusalemme liberata“. Herminija, hči premagane antijohijskega kralja Kasana, ljubi krščanskega junaka Tankreda in po raznih slučajih postane

pastirica ob Jordanu, in vrezuje ime svojega vzora v drevesno skorjo. Ta prizor nam kaže naša ljubezniva slika.

Zvezdoslovni koledar za mesec vel. srpan.

V tem in prihodnjem mesecu so malone vsi planeti za nas nevidni. Samo Mart se polagoma prikazuje ob poznem večeru na vshodu. — V severni Evropi in severni Aziji se bo videl dné 9. t. m. zjutraj popolni solčni mrak. Na severnem norveškem obrežju in v Sibiriji ga bodo opazovale evropske znanstvene ekspedicije. — Od dné 10. do 13. se vidi v ozvezdju Perzeja mnogo utrinkov (solze sv. Lovrenca).

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Nekateri ne gredó tako daleč, dasi imajo ista načela kakor anarhisti. Ti se zlasti upirajo zasebni lasti. Res je sicer, da so lastniki pozemskega premoženja svoje imetje že velikokrat zlorabljali; res je, da sta grda sebičnost in umazano koristolovje napravila že mnogo krivic: a zato še pač ne more veljati sklep, da se mora vsaka zasebna last odpraviti. Ta zahteva preveč in je človeški naravi popolnoma sovražen; zavoljo tega je hkrati krivičen in neumen. Zastopniki načela, da se mora uničiti zasebna last, imenujejo se komunisti, in njihovo naziranje se zove komunizem.¹⁾ Delé se v več vrst. Najbolje delimo komuniste v dve glavni vrsti: 1. v tiste, ki zidajo svoj komunizem na verskem temelju. Taki so bili n. pr. stari češki Taboristi; najnovejši čas imamo Mormonce i. dr. med njegovimi zastopniki; 2. v tiste, ki zametujejo vsako vero. Te zopet lahko delimo: a) v najstarejše komuniste, b) v anarhistične komuniste in c) v socijalistične komuniste, ali, kakor se sedaj navadno imenujejo, v socijalne demokrate.

a) Starejši komunizem zahteva, da mora biti vse premoženje občno ali vseh v tem zmislu, da sme vsak posameznik od tega občnega imetja zase vzeti, kar mu je drago. Razvidno je samo po sebi, da tako načelo ne more živeti niti jeden dan. Mislimo si, da bi imel vsak pravico do vsega, kar mu ravno ugaja: do jedi, pijače, obleke, stanovanja, razveseljevanja, da, celó do otrok, do žene, in sodimo sami, je-li možno, da bi se to vzdržalo? Svet bi se v resnici izpremenil v razbojniško jamo. Sovraštvo, poboji, umori so nujna posledica tega divjega načela.

b) Anarhistični komunisti, ali, kakor jim nekateri pravijo, federalistični komunisti, zahtevajo, da bi bile splošna in sicer občinska last vse stvari, ki se rabijo pri proizvodnji blaga. Občine bi torej imele v svoji lasti: polje, travnike, gozde, rudokope, hiše, tvornice, stroje itd. in da bi vse skupno izdelovale. Občani bi si volili svoj odbor in ta bi vse vodil. Občine bi bile med seboj v nekaki slobodni zvezi, kakor n. pr. nekdanje stare grške države. Ne imeli bi pa nobene osrednje vlade, torej še manj kakega vladarja. Zato se imenuje ta nazor — anarhističen. Vendar bi pa posamezne občine ne mogle bivati brez vodstva. V tem oziru se torej loči od anarhističnega načela. Ta misel

¹⁾ Komunizem od latinske besede communis = občen, ker hoče zasebno last posplošiti, t. j. hoče uvésti, da bi bilo vse premoženje — vseh.

je vskalila vsled ruskega „mira“. Na Ruskem in tudi na Turškem so še do danes mnoge občine lastnice vsega zemljišča in ga po gotovem redu oddajajo posamnim občanom.

c) Socijalni komunizem ali socijalna demokracija pa zahteva, da morajo biti vsa proizvodna sredstva družabna ali državna last. Posamezne stvari bi se delile med državljané in sicer ali med vse po enakih delih, ali pa vsakemu po njegovem delu. Zastopniki teh nazorov poudarjajo, da se mora družba nujno razviti v njihovem zmislu. Sedanji družabni red se bo sam po sebi razjedel in namestu njega nastopi njihovo komunistično proizvodnjanje. Sedanji čas je to mnenje najbolj pomenljivo, ker ima za seboj veliko stranko, ki se uspešno bori tudi na političnem polju: pri volitvah, v zbornicah itd.

Vse te našteje vrste vedó, da je krščanstvo in zlasti katoliška cerkev najtrdnjša obramba pravičnosti in resnice, in zato se siloma zaganjajo vanjo. Dobro vedó, da preje ne morejo uresničiti svojih mislij, dokler ne uničijo varhinje npravnosti in prava, zasebne lasti in vsake zakonite oblasti. Zato jo strastveno napadajo in z najostudnejšim orožjem bíjejo njene naprave, zlasti pa njeno svečeništvo.

V. Iz stare grške dôbe.

(Likurg in Šparta. Platon.)

Med možmi, ki so izkušali s svojimi izumitvami rešiti človeško družbo družbenega zla, je na prvem mestu modroslovec Platon (428 do 348 pred Kr.). Svoje nazore je objavil ta učenjak v knjigi „o državi“ (de re publica). Ideje, ki jih razkazuje v njej, niso njegove izvirne, marveč po večjem jih je pobral iz Likurgove špartanske ustave. Zato se moramo najpreje v nekoliko ozreti v staro špartansko državo.

V 9. stoletju pr. Kr. je zavladal v špartanski državi velik nered. Bogatini in ubožci so se bíli med seboj; kraljevsko oblast sta le še po imenu poznala kralja; vsa zakonitost je razpadla. V tem času je nastopil Likurg in je po vzorcu Minosovih zakonov s Krete sestavil novo ustavo. Najpreje je pridobil zanjo špartanske veljake, potem jo je pa nekaj siloma, nekaj zvijačno spravil pri ljudskem zboru v veljavo.

Po Likurgovih načelih so bile v Šparti tri vrste ljudij: sužnji, helotje in slobodni. Da bi zravнал siromake z bogatini, je proglasil zakon, da se mora vse zemljišče po enakih delih razdeliti med slobodne Špartance in da morajo ti deli vedno ostati nerazdeljeni. Tudi premične

stvari so bile deloma skupne. Oskrboval jih je sicer posameznik zase; toda vsak slobodni državljani jih je smel rabiti, če jih je potreboval. Tako si je lahko Špartanec brez prošnje izposodil pri sosedu konja, voz ali sužnja. Sužnji so bili namenjeni osebni službi posamnih gospodarjev, Helotje so bili pa nekako splošno državno premoženje. Ti so bili prav za prav jedro špartanske države. Slobodniki so se ogibali vsakega dela razven vojaštva. Vse potrebno delo: poljedelstvo, rokodelstvo in trgovstvo so oskrbovali helotje, ki so bili nekakšni tlačani špartanske države.

Likurg je dalje uvêdel za vse državljane skupne obede in prepovedal je posameznikom vsakoršen srebern ali zlat denar.

V njegovi ustavi vidimo torej v resnici nekak komunistem. Res je sicer, da so posamniki imeli svoja zemljišča v zasebni lasti, toda ta zemljišča se niso smela izpremeniti, obremeniti, prodati in vrhu tega se je velik del njihovih pridelkov moral izročiti skupnim obednicam. Res je tudi, da so posamniki imeli v svoji lasti živino, sužnje itd., a — kakor smo že omenjali — smel je vsak slobodnik rabiti vse to za svoje namene.

Komunistični značaj špartanske države se nam pa še jasneje kaže v tem, da posameznik ni imel v njej nobene veljave. Likurg se je držal vodilne misli, da se mora vzgojevati izmed vladajoče aristokracije krepko, junaško potomstvo. To mu je bila poglobitna stvar. Zato je moral poseben odbor preiskovati v templu vsacega novorojenca, in če ga je zavrzel, ni imel več pravice do življenja. Brez usmiljenja so ga izročili smrti. Glavna naloga vsakega slobodnega državljanca, moškega in ženske, je bila vaditi se v borenju, v telovadbi, krepiti in utrjevati telo na vse možne načine. Navadno sta se urila oba spola skupno; nesramnost je pri tem grozno uspevala. Surovi mladeniči in dekleta brez sramežljivosti so se skupno borili po vežbališčih. pregnjali zveri po gozdéh, in če se jim je zazdelo, šli so brez vsakega vzroka nad siromake, delavne helote, ropat in morit.

Poleg tega je pa v političnem oziru v Šparti vladalo kruto samosilstvo. Na čelu upravi sta stala dva kralja, višji duhovnik in vojskovodja. A njuna moč je bila omejena ali vezana zlasti po petorici sodnikov — eforov, kateri so imeli pravico soditi in tudi v smrt obsojati kralje in državljane. Te efore je volila glavna skupščina in lahko je misliti, kako je bil torej ves red odvisen od trenutnih strastij, ki so se pojavile med slobodniki.

Likurgova načela je kmalu podrl čas. Mož ni poznal človeške narave, in zato je ostala njegova vzorna ustava samo gola sanjarija, ki je v dejanskem življenju rodila najslabejše posledice:

a) Razdrlo se je zakonsko življenje. Država se je vmešavala v najsvetejše rodbinske vezi in s tem je uničila temelj družabnemu redu — družino. Neumna vzgoja je udušila najlepšo lastnost ženskega spola — skromno sramežljivost — in je odtujilo žensko njenemu poklicu. O zakonski zvestobi niso imeli Špartani nobenega pojma. Spačena omika je rodila občestvo najvažnejše naravne zveze, najgršo spako, ki jo opažamo kot najglobljo stopinjo divjosti pri najbolj divjih narodih in najvišjo stopinjo napačne, protinaravne omike pri starih Rimcih in Grkih, pa tudi v sedanjem času pri npravno propalih izobražencih. Splošno smemo reči, da nobena stvar tako zelo ne pospešuje družabnega propada, kakor npravna propalost ženskega spola. Na tej bolezni je hirala grška država, na njej je zamrl rimski orjak. In ta npravna propalost je vedno imela svoj izvor v napačnem zjednačevanju ženske z moškim. Ker so hoteli žensko storiti moškemu jednako v vseh stvaréh gledé na umstveno izobrazbo in na telesno moč, gledé na zasebne in javne posle, položila je temelj svojemu propadu. Nenaravna uredba se je bridko maščevala. Špartansko dekle, ki je poloblečeno premetavalo se in skakalo po vežbališču, je prav tako moralo zakopati svojo npravnost, kakor rimske gospice, o katerih nam piše Dio Cassius, da so si s peskom utrjevale telo, da so se borile z gladijatorji, vozarile po mestu, ponočevale in pretepavale po ulicah.

b) Življenje špartanskih boljarjev kmalu ni bilo nič drugega kakor gnila lenoba, surova nevednost in grozna nenravnost. Tako ljudstvo ni bilo sposobno zvrševati Likurgovih idejalnih namenov. Drugim pregreham se je sama po sebi pridružila tudi grda lakomnost. Začetkom so skrivaj posamezniki shranjevali nagrabljeno zlato in srebro; po peloponeških vojskah so pa razdrli vse Likurgove zakone, ki so omejevali zasebno last, in kmalu so bila vsa posestva združena v rokah malega številca bogatinov; vsi drugi so bili pa ubožnejši nego kdaj preje. Poslednje reči so bile torej hujše od prvih. Likurg je hotel po komunizmu uvêsti srečo in slobodo, a rodila se je le nenravnost in krutejša sužnost.

c) Vso osebno slobodo je razjedel Likurgov duh. Človeško dostojanstvo se ni več spoštovalo samo na sebi, marveč človek se je štel le sužnja državi. Rodbina, otroci, vzgoja — vse je bilo podrejeno državi. — Špartanec ni poznal ljubezni do svojih sobratov drugih držav; vsakega ptujca je sovražil. Ta duh seveda ni mogel zatreti sebičnosti v pokvarjenem človeškem srcu, marveč je le še pospeševal vse slabe strasti. Likurgov komunizem se je končal, kakor se mora naravnim potom končati vsak komunizem, s propadom špartanskega ljudstva, s propadom špartanske države.

(Dalje.)